Hung. h.
393.

MAGYAR VEZÉREK ÉS KIRÁLYOK

# ARCKÉPCSARNOKA.

SZÖVEGÉT IRTA

BATIZFALVI ISTVÁN

TANÁR.

RAJZOLTA

VIZKELETY BÉLA.

Pesten, 1863.

Nyomt. és kiadják Pollák testvérek.

M. N. MUZEUM
KÖNYV-
TÁRÁBÓL

215050

P.
1865

M. N. MÚZEUM KÖNYVTÁRÁBÓL

# Magyarország és királyainak története évrendi előadásban.

## *1. A nemzetbölcső és a költözködés.*

A magyar nemzet bölcsője az Ural és Altai hegységek vidékein.

Nemzetünk Ázsiában pásztorkodó nép s atyaúrsági alkotmánynyal bir. Feloszlott hét nemzetségre vagy hadra, ezek: Nyék, Kürt, Tarján, Jenő, Kara, Kaza és Megyer.

850. Kr. e. Ügek és Emese fia Álmos.

880. körül a nemzet elhagyni készül ősi hazáját. Vezérül választja Álmost. — Az ázsiai vérszerződés Álmos, Előd, Tuhutum, Und, Huba, Tas és Kund hadnagyok között.

884. Álmos az Etil (Volga) vizéhez ér, s letelepiti a nemzetet a Deneper alsó folyásánál Lebediában.

887. Zaklatva a bessenyöktől, Almos Etelközbe (a Szeréth, Prúth, Dniester, Búg, és Deneper folyók közé) vezérlé a nemzetet. Itt a magyarság Árpádot, az elöregedett Álmos fiát, első fejedelmeül választja. A kabarok nyolczadik törzsül csatlakoznak a magyarsághoz.

888. VI. Leo görög császár, Simeon bolgár fejedelem ellen hivja a magyarokat segitségül. Vitézségük hire elhatott Arnulf német császárhoz, ki Szvatopluk, Morvaország hatalmas fejedelme ellen kérte ki segélyöket. — Mig Árpád serege zömével a szlávok reményeit megsemmiti örökre, az alatt Simeon boszuból feldulja Etelközt. — Álmos halála. — Árpád uj honkeresésre szolitja fel népét, s a magyarság Oroszországon keresztül, Pannonia, Etele egykori birtoka és hagyományos öröksége felé indul. — Árpád meggyőzi az oroszokat, s a velök szövetkezett kunokat. Győzelmének következménye az lett, hogy a különben is rokon kunok Ed Edömér, Ete, Bongér, Acsád, Vajta és Ketel vezéreikkel a magyarsághoz szegődnek s megesküsznek a vérszerződésre.

889. Árpád a magyarokkal a leendő Magyarhon ha-

táraihoz ér. Az erdélyi székelyek itt küldöttség által jelentik ki csatlakozásukat.

## II. *Fejedelmek Árpád házából.*

### Árpád 889–907.

889. Árpád a vereckei szoroson, a Latorcza folyam mentében ereszkedik le népével az elfoglalandó hazába. Megpihen Munkács alatt 40 napig.

889–892 Árpád elfoglalja a Tisza és Duna közt tót s bolgár népeken uralkodó Zalán birtokát a Zagyváig; a Maros és Szamos folyók között kazar és oláh eredetű népeken uralkodó Marót birtokát a Szamostól a Körösig.

891. Árpád vezére Töhötöm meggyőzvén Gyelót, az oláh vezért, elfoglalja Erdélyországot

892. Árpád elfoglalja az ország éjszaki részét, a Vág öntözte felvidéket Szvatopluk morva fejedelemtől.

893. Árpád meggyőzi Zalánt az alpári mezőkön s a magyarság urává lesz az országnak egész a Dunáig. — A pusztaszeri hongyülés.

894. Árpád Csepel szigetére teszi át székhelyét, ott fényes házakat épit, miben a nemzet nagyai utánozzák. — Szoárd, Kadocsa és Vajta vezérek Gládtól elfoglalják és az országhoz csatolják a temesi bánságot.

895. Árpád elfoglalja a Németországhoz tartozó Dunántúli részt, a tulajdonképi Pannoniát. — Születik fia Zsolt, kinek Árpád eljegyzi Marót bihari fejedelem leányát, minek következtében Marót birtoka az országhoz csatoltatik s a honfoglalás be van fejezve.

895—899. Árpád rendezi a fegyverrel szerzett hazát.

899—907. Árpád bölcsen kormányozza a hazát. A költözködés alatt harchoz szokott magyarság egyes csapatai zaklatják a külföldet, különösen Olasz-, és Németországot, de Árpád nem veszen részt a kalandozásokban.

907. Árpád meghal. Elő emléke az általa szerzett Magyarország. Korának legnagyobb férfia vala, nagy mint hadvezér, nagy mint államférfiu. A meghóditott népek iránt lovagias bánásmódja kormányzásának egyik fénypontját képezi.

Az Árpáddal bejött nemzet saját műveltséget hozott a hazába. Ősi vallása egytlen fölénynek „Isten“-

nek imádása volt. Nem imádta, csak tisztelte az Isten mellett: az Ármány, Ördög, Fene; Manó, Guta, Hadúr, Mirigy, Láz szellemeket és a tündéreket. — Papjaik voltak a táltosok és garabonczások. — Hitték a lélek halhatatlanságát. — A papok voltak a nép dalnokai és énekesei. — Az irás botbatüzés (betüzés) volt. — Az atyaúrsági szerkezet mellett a családi élet tiszta volt s csak egynejüség divatozott. — Némely mesterségekben jártasok valának. — Az ország czimere a turul vagy karvaly volt.

## Zsolt 907—947.

907. Lajos német király, fel akarván használni Zsolt kiskorúságát, nagy sereget küld Magyarországra, de Pozsony mellett keményen megveretett.

807—921. Több izben dúlják Németország különböző tartományait s gazdag hadi zsákmányra tesznek szert.

921. Tas és Bogát vezérek Berengár olasz királyt segitik pártos alattvalói ellen,

924. Berengár megöletésének hirére ujolag betörnek Olaszországba, Páviát beveszik; az életben maradt 400 lakos 8 véka ezüstön váltja meg életét.

925. Németországba törnek; de madarász Henrik egyik vezéröket elfogja s kieszközli a 9 éves békét.

933, I. Henrik megtagadván az adót, betörnek Németországba. A merseburgi szerencsétlen ütközet (mart. 15).

934. Egy magyar sereg bebarangolja a keletrómai birodalmat egész Konstantinápolyig.

936—938. Bekalandozzák Németország több tartományát, különösen a Rajna vidékét, Elszaszt, Lotharingiát, Franczia országot egész az atlanti oceánig, azután Olaszországot s tömérdek kincsekkel érkeznek vissza hazájukba.

938. Thüringiát és Szászországot kezdték pusztítani, de vállalatuk roszul ütött ki, s nagy veszteséggel valának kénytelenek visszafordulni.

943. Gyula és Bölcs vezérek Konstantinápólyban fölveszik a keresztyén vallást s Gyula magával hozza Hierotheus papot.

944. A bajor földre ütö tek de Berchtold bajor herceg Wels mellett, tökéletes győzelmet nyert rajtok.

947. Zsolt harcias szellemü Taks fiára ruházta a fejedelmi hatalmat; az ő halála 3 évvel utóbb következett be.

## Taks fejedelem 947—972.

947—954. Taks alatt a magyarok ujra Olasz-, Franczia-, Német-, Helvét-, és Burgundországban járnak. — II. Berengár olasz király 10 véka ezüstön vásárolja meg a békét.

955. Az Augsburg melletti szerencsétlen ütközet. Bölcs és Lehel vezérek halála. A gyászvitézek vagy magyarkák (tázárok). — Botond társai veszedelmén megboszankodva, minden foglyait leölette.

972. Taks meghal s Pesten alól, oda temették el, hol most Taksony helysége áll.

## Géjza fejedelem 972—997.

973. Géjza szövetséget köt I. Otto német császárral. A keresztyén vallás hirdetoinek szabad bejövetelt enged. Pilgrin, passaui püspök veszi át a térités ügyét

974. Pilgrin dicsekedve tudósitja a pápát, hogy a magyarok közől mintegy 5 ezeren keresztelkedtek meg.

975 Gejza, Henrik bajor herczeggel szövetséget köt II. Otto, német császár ellen. Pilgrin és a térítők kiüzetnek az országból.

994. Adalbert prágai püspök Esztergomba érkezik s a fejedelmi családot: Gejzát és fiát Salamont, ki Vajk és István nevet nyert, továbbá a fejedelem fivéret Mihályt s ennek fiait Szár-Lászlót és Vazult megkeresztelé.

995. Géjza István fiát, Gizellával, Henrik bajor herczeg leányával házasitá össze.

## István fejedelem 997—1000.

997. István nagy buzgósággal terjeszti a keresztyén vallást, tíz püspökséget alapit,

998. Koppányt, a pogányság vezérét, legyőzi Veszprém mellett. Javait a király a pannonhegyi apátságnak adja.

1000. II. Sylvester római pápa királyi koronával és apostoli czimmel ajándékozza meg a buzgó fejedelmet.

## *III. Királyok Árpád házából.*

### I. vagy szent István király 1000—1038.

1000. István aug. 5-én Magyarország első királyává koronáztatik.

1001. Az ország főpapjai és nagyjai közremunkálásával megveti a magyar alkotmány alapját. A nádor-ispáni hivatal létesittetik. Az ország 72 megyére osztatik.

1002. István, Gyula erdélyi fejedelmet meggyőzi és örökös fogságra veti.

1002—1031. István a nemzet első bölcsésze, tudósa. Egyházakat és tanodákat alapit. Fia Imre herczeg számára oktatásokat ir.

1031. Imre herczeg meghal.

1032—1038. Udvari ármányok a trónöröklödés miatt.

1038. István meghal s Székesfehérvárott eltemettetik.

### Péter első izben 1038—1041.

1038—1041. Nemzetellenes országlása miatt 3 évi uralkodása után kiüzetik.

### Aba Sámuel 1041—44.

1041. Aba Sámuel Péter hivein kegyetlenkedik.

1042. Péter, III. Henrik német császár segélyével, siker nélkül iparkodik koronáját visszavivni.

1043. Henrik császár védenczével ismét Magyarország határainál terem, de Aba nagy ajándékokkal s az országnak a Szárhegy és Lajta folyó között fekvő részének átengedésével, visszatérésre birja őt.

1044. A gyalázatos béke megutáltatja Abát a nemzettel, miért Aba ujra kegyetlenkedik. Az ország nagy része Péterhez pártol, ki III. Henrik segélyével Ménfőnél Győr mellett győz s Aba az ütközettel életét veszíti.

## Péter másod izben 1044—46.

1045. Péter Székesfehérvárott a magyar főrendek jelenlétében hüséget esküszik III. Henrik császárnak évenkinti adófizetésre kötelezi magát.

1046. A javulni nem akaró Péter szemeitől megfosztatik s Székesfehérvárott a fogságban hal el.

## I. Endre 1046—61.

1046. Vata pogány vezér iszonyú dulást visz véghez a keresztyénségen. Gellért püspök halála.

1046—48. Endre rendbe hozza a hon ügyeit s a keresztyén vallást visszaállitja

1048. Béla herczeg hazajött Lengyelországból.

1049—1051. III. Henrik, Péter halálát megbosszulandó s az országot hübéri tartományává teendő, haddal támadja meg Endrét. — Béla herczeg törbe ejti s végre a Vérteshegyen seregét tönkre teszi.

1052. Zothmund, a búvár, Pozsony mellett átfúrja és elsülyeszti III. Henrik hajóhadát. Endrének Salamon nevü fia születik.

1052—57. Endre, fia Salamon számára biztosítani törekszik a koronát.

1058. Salamon Székesfehérvárott megkoronáztatik. — Endre, IV. Henrik, német császár nővérét, Zsófiát jegyzé el fia számára. — A „korona és kard“ jelenet Várkonyban.

1059—60. Kitör a harc Béla és Endre között. — Endre német-magyar, Béla lengyel-magyar sereggel harcol. A Tisza melletti ütközetben Endre elesik.

## I. Béla 1061—63.

1061. Béla az első képviseleti gyülést tartja Székesfehérvárott. A pogányság utolsó lázadása Vata fia, János alatt. — Béla megkoronáztatik.

1062—63. Béla városokat épit. Az ipart, kereskedést emeli. Ezüstpénzt veret.

1063. Dömösön. Esztergom és Visegrád között, a ház Bélára szakad és meghal. Fiai Géjza, László és Lambert.

## Salamon 1063—1074.

1063 Salamon, Béla fiainak beleegyezésével, Székesfejérvárott másodizben megkoronáztatik.

1063—65. Salamon és az ország harmadát vezéri joggal biró Géjza, László, és Lambert hercegek között viszályok ütnek ki, azonban Dezső győri püspök közbenjárására helyreállott a béke s ez alkalommal Pécsett Gejza vezér harmadszor illeszté Salamon fejére a koronát.

1065—70. Salamon gyarapodásnak inditja a hazát.

1070. Cserhalomnál a király és hercegek meggyőzik Osul kún vezért.

1072. Az oláhországi bessenyők háborgatták az országot, segittetve Niketász, bolgárfejérvári görög vezértől.

1073. Salamon és a vezérek elfoglalják Bolgárfejérvárt s azt azon időtől Nándorfejérvárnak nevezik. — Dukász Mihály, görög császár arany koronát küld Gejza herczeg számára Vid és Ernyei, a király tanácsosai, előidézik a testvérháborút.

1074. Mogyoród táján Gejza és László hercegek meggyőzik Salamon magyar-német hadát. Ernyei és Vid elesik. Salamon Mosonyba fut.

## I. Gejza 1074—77.

1074. I. Gejza országgyülést tart Székesfejérvárott.— A pápa szent szék hatalma alá akarja szoritani Magyarországot. Megfeddi Salamont, hogy IV. Henriknek ajánlotta hübérbe az országot.

1075. Géjza megkoronáztatja magát. — A pápa a szilárd jellemü Gejza mellett, nem reménylvén az országot hatalma alá hajthatni, ismét az ingatag Salamon részére hajolt.

1076. Salamon értesülvén a pápa pártfogásáról, fegyvert fog. László Pozsonyba szoritja őt, mi közben

1077. Géjza meghal s a váczi egyházban eltemettetik. Fiai Kálmán és Almos.

## I. vagy szent László 1077—1095.

1077. I. László királylyá koronáztatik.

1077—80. A haza függetlenségét mind VII. Gergely, mind IV. Henrik német császár által elismerteti.

1081. Salamonnal kibékül.

1082. Salamon cselszövényei miatt a visegrádi fogságba kerül

1083. I. István király és fia Imre a pápa által a szentek közé soroztatik. — Salamon az országos ünnep alkalmával kegyelmet nyer.

1083—86. Salamon hasztalan keres László ellen segélyt Németországon

1086. Salamon a Moldvában lakozó kunok fejedelmét, Kutesket reá beszéli a hadjáratra Magyarország ellen. László Munkács mellett szétveri Kutesk seregét. — Salamon a Macedónia szélein tanyázó bessenyőkhöz megy s ezekkel harcol a görögök ellen s Kule vidékén a csatában halálát találja.

1089—91. László Horvátországot Magyarországhoz csatolja. — Zágrábban püspökséget alapit. — Horvátország kormányzójává Almos herceget teszi.

1092. Kopulcs vezérök alatt ujra az országra rontott kúnokat a Temes vizénél megveri, nagy részét elfogja, a mai Jászságban letelepíti s a keresztyén vallásra téríti. — Ugyanazon évben Szabolcson országgyülést tart s üdvös törvényeket hoz.

1093. Gácsországot magyar hübérré teszi.

1094. László Piacenzában a keresztes had fővezérévé választatik.

1095. László meghal. Nagyváradon eltemettetik. A nemzet 3 évig gyászolja.

## Könyves Kálmán 1095—1115.

1095. Könyves Kálmán királylyá koronáztatik. Korának legfelvilágosultabb fejedelme vala.

1096. Az első keresztes hadakat, melyeket a szegény Walter lovag, amiensi Remete Péter, Gottschalk barát, Volkmár, Emiko gróf vezetett, mivel rakoncátlankodni kezdének a hazában megzabolázta — Bouillon Gottfried keresztes-

hada békével megy keresztül az országon. — Ugyanez évben lecsillapitá a horváthországi mozgalmakat, melyeket Péter zsupán támasztott.

1097. Nőül veszi Buzillát,a nápolyi normann herczeg leányát, hogy e családi összeköttetése őt Dalmátország birtokára s igy a tenger megszerzésére segélje.

1098—1100. Beutazta az országot, rendezte birodalma ügyeit. Tarcalon törvényhozó gyülést tart Törvényei magyar nyelven irattak, s azokat a felvilágosodás és emberies érzelem szelleme lengi át.

1101. Vilmos, poitoui gróf s Welf, a bajor herczeg, békével vezetnek keresteshadat az országon keresztül.

1102. Kálmán az ujra kiütött horvát mozgalmakat lecsillapitja. Dalmátországot az adriai szigetek nagy részével a magyar koronához csatolja.

1103. Magát Biográdban Horvát- és Dalmátország királyává koronáztatja. Álmosnak kárpótlásul vezéri cimmel az ország Tiszántuli harmadát adja. — Első neje Buzilla, István és László ikertestvérek anyja meghal.

1104. Nőül veszi a csapodár Predszlavát orosz herczegnőt,kit később visszaküld atyjához, hol Borics fiat szül.

1105—1108 Álmos külföldi segélylyel minden évben fellázad és kibékül. Kálmán mindannyiszor nagylelküen viseli magát irányában.

1110 Álmos Jeruzsálembe zarándokol.

1112. Álmos visszatér s uj összeesküvést sző a király és annak fia ellen.

1113. Kálmán a cselszövő Álmost, annak öt éves ártatlan fiával megvakittatja s a dömösi kolostorba záratja.

1114. Kálmán király meghal.

## II. István 1114—1131.

1114. II István 13 éves korában megkoronáztatik, de helyette kiskorusága alatt Lőrincz, az esztergami érsek, és János nádor kormányoznak. — Ordelaf Faledro, velencei doge elfoglalja Dalmátországot.

1116. A kormányzók visszaveszik Dalmátországot Zára és a szigetek kivételével.

1117—1118. II. István a Lajtán tuli tartományért, melyet még Aba S. veszitett el, kétszer is megtámadta

Osztrákországot, hanem Leopold herceg által visszaveretett

1119—1120. II. István feslett kicsapongó életet l.

1121. Nőül veszi Adelhaidot, Leopold osztrák herceg hugának és Henrik stephaningi tartománygrófnak leányát. E viszony jótevőleg hat a királyra.

1122. Tatár kún vezér magának és népének lakhelyet kér és kap a mai Kiskúnságban.

1123. Jaroszlav herczeg felhivására II. István Oroszországba megy, hanem Kiew városától, a főurak ellenszegülése miatt eredmény nélkül visszatér.

1124—1129 István a Kiew mellett ellene szegült főurakon kegyetlen boszut állt. Ezen eljárása elégületlenséget okozott az országban Az elégületlenek, fejökkel, a vak Álmossal, Komnén János görög császárhoz futnak. Ismét háboru üt ki István király és Komnén császár között, mely Álmos haláláig változó szerencsével folyt.

1129. Álmos meghal Konstantinápolyban. István és Komnén békét kötnek

1130. István elfojtja Bors és Iván grófok lázadását.

1131. Értésére esik, hogy a vak Béla herczeg él. Udvarába hozatja, utódává rendeli és összeházasitja Ilonával, Uros szerb herceg leányával. — István meghal s Nagyváradon eltemettetik.

## II. vagy vak Béla. 1131—1141.

1131. II. Béla királylyá koronáztatik. A kormány gyeplőjét neje Ilona veszi kezébe.

1132 Az aradi vérgyülés

1133. Boricsot az elégületlen főurak behivják az országba, s az Boleszlav lengyel herceg segédhadával, föllép mint trónkövetelő, de mindjart az első ütközetben meggyőzetett

1137. Béla, II. Lothár német császár közbenjárására, békét köt a lengyel Boleszlávval. Borics megfosztatik a magyar trón elnyerhetésének reményétől. — Ugyanez évben Béla Álmos hamvait visszahozatta a hazába.

1139. Ilona, a királynő meghal.

1140—1141. Béla, neje halála után búskomorságba esett s bővséges boritalra adta magát. Ilyenkor mindent

oda igért, mindent oda ajándékozott az udvarbelieknek, a mit kértek vagy kivántak tőle.

1141. Béla meghal. — Nehogy halála után fiai között viszálkodás támadjon, Gejza fiát utódjává rendelte a királyságban; Lászlónak a nejével nyert Ramát vagyis Bosnyaország egy részét, Istvánnak a Szerémséget hagyta.

## II. Gejza 1141—1161.

1141. A csak 11 éves Gejza megkoronáztatik. Kiskorusága idejére Belus nádor és Uros esztergami érsek tétettek kormányzókká.

1141—45. A kormányzók szász és flandriai csapatokat telepítenek Erdély puszta vidékeire, mi által a föld- és bányamivelés, az ipar és kereskedés gyarapodásnak indult.

1146. Borics, Jasomirgott Henrik Ausztria első herczegének segélyével, ujra föllép, mint trónkövetelő, de Mosonyhoz közel a Lajta mellett iszonyu vereséget szenved.

1147. II. Konrád, német császár és VII. Lajos francia király keresztes hadakat vezetnek át az országon. Borics Konstantinápolyba megyen.

1148. Gejza nőül veszi Izaszlav orosz nagy fejedelem nővérét Fruzsinát.

1151—1155. Gejza, a Magyarországot hatalma alá hajtani kivánó Mánuel ellen harcol, ki hogy célját érje, előbb Borics, majd a Gejza ellen fellázadt István és László hercegek pártját fogta. — Borics a háboru utolsó évében elesik. Mánuel békét köt s Gejza haláláig megtartja.

1160. Gejza elfoglalja Zárát s Dalmátországot, Béla fiának örökségeül rendeli.

1161. Gejza meghal. Fiai voltak: István, Béla és Gejza.

## III. István, II. László és IV. István 1161—1173.

61. II. Gejza fia, a 15 éves III. István királylyá koronáztatik.

1162. Mánuel görög császár, seregével István herceget II. Gejza öcscsét hozta be királyul. A nemzet, mivel neje görög leány volt, épen nem akarta őt elfogadni, de

mivel az ellentállásra nem érezé magát eléggé elkészültnek, abban egyezett meg Mánuellel, hogy László emeltessék a trónra. Ez megtörtént, de II. Lászlót fél év mulva a halál leszorította a bitorlott trónról. Erre IV. Istvánnak sikerült magát megkoronáztatnia, de öt hónapi gőgös uralkodása után, a magyarok kiverték őt az országból s a törvényes királyt III Istvánt visszahelyezték a trónra.

1163. Mánuel görög csácsár, hogy az országot görög iga alá hajthassa uj fogáshoz nyul. III. István öcscsét Béla herceget örökösének fogadja s Konstantinápolyba viteti. Majd Dalmátországot követeli ez örököse számára, mit megtagadván a magyarok, IV. Istvánt ismét haddal küldi az országra, hanem az a háboru kezdetén meghalt Zimonyban.

1164—1168. A háboru folyt Mánuel és III. István között. Dalmátország görög kézre kerül.

1170. Mánuelnek fia születik, azért Béla herceget kizárja az örökösödésből s kárpótlásul nejének hugával házasitja össze.

1171. Ez időből egy magyar könyörgés és beszéd maradt reánk, mely a Pray codexben megvan.

1173. III. István 27 éves korában hirtelen meghalt.

## III. Béla 1173—1196.

1173. A Mánuel udvarában nevelkedett Bélát gyanakodva fogadják a magyarok.

1174. Béla, a kalocsai érsek által Székesfehérvárott királylyá koronáztatik.

1175. Öcscsét, a királyságra törekvő Gejza herceget fogságba veti.

1175—1180. Rendet hoz az országba. Emeli a királyi méltóságot. A peres ügyeket irásban rendeli tárgyaltatni. Udvari kancelláriát állit. Előmozdítja a földmivelést, ipart, müveltséget.

1180. Visszacsatolja Dalmátországot a magyar koronához.

1182 A velenczei uralom alatt levő Zára városát visszaszerzi.

1182—1188. Dalmátország miatt Velencével győzelmes háorut visel.

b1185. Imre fiát, királylyá koronáztatja.

1186. Nőül veszi Margitot, Fülöp francia király női vérét, ki a simább francia szokásokat hozta át a királyudvarba s ez által hazánkba. — Alapitja a ciszterci rendet. — Magyar ifjak a párisi egyetemet látogatni kezdik. — Béla Gácsországot magyar főurság alá hozza.

1189. II. Frigyes kereszteshadat vezet keresztül az országon. Béla szabadon bocsátja öcscsét Gejzát, ki a keresztes hadhoz csatlakozik s később Konstantinápolyban letelepedik.

1190. A velenceiek ujra megtámadják Dalmátországot. Béla tengeri csatában tökéletes győzelmet veszen rajtok.

1192. I. László király a szentek közé soroztatik; életét egy névtelen leirja. — Béla névtelen jegyzője a magyarok őstörténetét megirja. Béla fogadást tesz, hogy keresztes hadat vezérlend a szent földre.

1192—1196. Béla keresztes-hadra készül, de e szándékában megakadályoztatja a halál. Birodalmát Imre, kincseit pedig Endre fiára hagyja, hogy az utóbbi azokon sereget gyüjtvén, a keresztes hadjáratra tett fogadását, ő teljesitse helyette.

## Imre és III. László 1196—1205

1196—98. Endre a reáhagyott kincseket Imre ellen használja fel.

1198. Imre megbékül Endrével s Dalmát- és Horvátországot átadja neki.

1199. Endre ujra megkezdi a testvérháborut, de megyőzetvén, Leopold osztrák herceghez menekül.

1200—1202. Imre a magyar hűbér alól megszabadulni akaró Szerbországot legyőzi.

1202. Dalmátország miatt a velenceiekkel harcol.

1203. László fiát királylyá koronáztatja. — Ezért Endre ujra fegyvert ragad. Imre őt saját táborában elfogja, s Kene várába záratja.

1204. Imre, közeledni érezvén halálát, Endre öcscsét szabadon bocsátja s III. László gyámjává s az ország kormányzójává nevezi ki. — Endre cselszövényei elől Imre özvegye Constantia, fiával, III. Lászlóval és a koronával, Leopold osztrák herceghez fut.

1205. Leopold, az árva érdekében, harcra készül

Endre ellen. — . III. László meghal. — Leopold Endrével kibékül s neki átadja a koronát.

## II. vagy jeruzsálemi Endre 1205—1235.

1205. Endre Székesfejérvárott megkoronáztatik. Első volt királyaink közöl, ki koronázása alkalmával esküvel igérte, hogy az ország és nemesség jogait fenn fogja tartani.

1206. Gőgös neje Gertrud beavatkozik a kormányzásba, s a magyarok mellőzésével rokonait és idegeneket emel az ország főhivatalaira. — Berchtold a királyné tudatlan öcscse kalocsai érsekké neveztetik ki.

1206—1209. Gertrud befolyása következtében a törvénytelenség tart a kormányon.

1209. Berchtold Horvát- és Dalmátország bánjává neveztetik ki.

1212. Berchtold erdélyi vajdává s bácsmegyei főispánná tétetik. A magyarok összeesküdnek s a Konstantinápolyban megtelepedett Gejza fiait akarják behívni, de tervök meghiusult.

1213 Endre kisebbik fiát, Kálmánt, Gácsországba viszi. Távolléte alatt Bór Benedek vagy Bankbán nádor, kormányozza az országot.

1214. Gertrud, a királyné, megöletik.

1216. Endre nőül veszi Courtinai Péter (utóbb a konstantinápolyi latin császár) leányát, Jolántát. Idősb fiát Bélát, királylyá koronáztatja.

1217. Tizezer lovas- és nehány ezer gyalogból álló hadával a szentföldre megy. — Három hó mulva, ereklyés vitézeivel s „jeruzsálemi“ címével visszatér. Az országot iszonyu zavarban találja.

1219. Az időközileg elüzött Kálmán fiát visszaviszi Gácsországba, de törekvése eredmény nélküli.

1221. Kálmán fia a gácsországiak fogságába esik.

1222. Ez évben az ország siralmas állapota tetőpontra jut. — A pazar Endre rosz pénzzel árasztja el az országot. Az ország jövedelmeinek kezelését zsidókra és izmaelitákra bizza. — Béla fegyvert fog atyja ellen s országgyülés tartására kényszeriti. — Létre jő az arany bulla.

1223. Endre, fiát Kálmánt, lemondván Gácsországról, visszanyeri.

1224. Béla fiával egyetértve, a haza ügyeinek rendbeszedésén munkálkodik. A koronajavakat visszaszedi. Azonban Endre csakhamar visszaesik előbbi hibáiba, pazarlásaiba és balfogásaiba. Ezért

1231. Az országgyülésen ujból megerősíti az aranybullát.

1232. Endre meg nem tartván a törvényeket, Robert az esztergomi érsek az országot egyházi átok alá fogta.

1233. Az egyházi átok visszavonatik, de Endre király a régi marad.

1234. Endre 60 éves korában házasságra lép Beatrixxel az esztei őrgróf leányával, kitől születik István nevü fia, az utolsó Árpádházi királynak atyja.

1235. Endre meghal.

## IV. Béla 1235—1270.

1235 Béla Fejérvárott másodizben megkoronáztatik. — Az országban rendet eszközöl. — A koronajavakat elszedi. — Fridrik austriai herceget, kit a pártos főurak ellenkirályul hivnak be, visszaveri.

1236 Julian domokosrendi szerzetes, három társával, a király megbizásából, az ázsiai rokonok fölkeresésére indul.

1237. Julian a Volga mellett az ázsiai rokonokra akad s hirt hoz rólok és a mongolokról.

1238. Kuthen kún vezér, a mongolok elől 40 ezer családból álló népével, az ország határihoz ér s lakhelyet kér és nyer a királytól.

1239. Surlódások a magyarok és kunok között, a király az utóbbiak pártját fogja.

1240. A mongolok beveszik Kiew városát s közeledésök hire eljut az országba. — Béla intézkedéseket tesz az ország védelmére — Körülhordoztatja a véres kardot, — de a király felhivására nem hallgat senki.

1241. Budán eredménytelen országgyülést tart. — A magyarság Pesten Kuthen kún vezért megöli. A kunok a bejövő mongolokhoz pártolnak. — A Sajó melletti ütközet. — Béla előbb a ravasz austriai Fridrikhez, utóbb Dalmátországba menekül.

1242. A mongol pusztítás.

1243—46. Béla az ország visszaállításán fáradozik.

1246. Béla, a hűtelen Fridrik osztrák herceget. haddal támadja meg. A németujhelyi csatában Fridrik az utolsó Babenberg, halálos csapást vesz Frangepan kezétől. — Béla, István fiát megkoronáztatja — Rogerius mester, váradi kanonok, megirja, a mongol pusztitás történetét.

1247. Béla a végek oltalmára gondot fordít. — Alapítja a macsói bánságot a Morava és Drina folyók között (Szerországban).

1247—54. Babenbergi Fridrik birtokai felett harcol Ottokár cseh fejedelemmel s kivívja Stiriát s István fiának adja.

1255—60. Béla, hogy kimerült pénztárán segitsen, a közjövedelmek kezelését zsidóknak és izmaelitáknak adja at. A zsidóknak nagy szabadságokat ad. A nemzet zugolódni kezd.

1260—62. Ottokár rcá veszi a stiriaikat, hogy István ellen támadjanak fel. Az ebből támadt hosszas vitának vége az lett, hogy Béla Stájerország birtokáról lemondott.

1262—67. Béla és fia István között viszálykodások ütnek ki.

1263. Gútkeleti Vid a csatári monostor elvesztett bibliájaért másfél falut kénytelen adni.

1267. Országgyülés tartatik. A nemzet jogai megujittatnak.

1268. István Bolgárországot elfoglalja

1269. István leánya Mária, férjhez megy Martell Károlyhoz a nápolyi király fiához.

1270. IV. Béla meghal. — Kilenc leánya közől Margit, a Nyulak szigetén apáca levén, a szentek közé soroztatott; Erzsébet, bajor Henrikkel lépvén házasságra, Otto királynak lett anyjává; Anna, nagyanyja volt az utóbb királylyá választatott cseh Vencelnek.

## V. vagy bolgár István 1270—1272.

1270. István másodizben Székesfejérvárott megkoronáztatik s esküvel kötelezi magát az ország épségének és a nemzet szabadságának megőrzésére.

1270—71. Ottokár cseh királylyal háboruskodik, azon családi kincsek miatt, melyeket húga Anna, Ottokár napa,

Csehországba vitt. — A szepesi városok szabadságait megerősíti.

1272. A szerbországi viszályokat csillapítja le. — Pektári Joachim, horvát bán, a király kisebb fiát Endrét, elrabolja. István a gyermekor üldözése közben hirtelen meghal.

## IV. vagy kún László 1272—1290.

1272. László 10 éves korában megkoronáztatik. — Anyja a kún Erzsébet és Pektári Joachim kormányoznak.

1273. A kormányzók Ottokár ellen háhorut viselnek.

1275—78. A magyarok Habsburgi Rudolffal szövetkezve Ottokárt legyőzik s a Stillfried melletti csatában megölik, — E győzelem a Habsburg ház fényét és hatalmát megalapítja.

1278—80. László a kunokkal nagy barátságban van. Innét nyeri melléknevét.

1281. A javulni nem akaró Lászlót, Fintha nádor tisztes őrizet alá teszi.

1282. László javulást igér. A kúnokat megfékezi, — Oldamurt, a lázongó kún vezért, megveri a Hód tavánál (Csongrád megyében).

1282—84. Az ország belügyeit kitelhetőleg iparkodik helyreállítani.

1285. A tatárokkal szövetkezett kúnokat megveri. A fogoly tatárokat letelepíti. Igy keletkeztek hazánkban a tatár melléknévvel jelölt helységek.

1285—90. Ismét a kunokhoz szegődik s feslett életet él. — Az ország insége és zavara nő. — Németujvári Iván és Csák Máté csaknem független hatalmat gyakorolnak birtokaikon — Uros szerb fejedelem, a macsói bánságot Velence s dalmát tengermellékket foglalta el.

1290. Árbóc, Törtel és Kemencs kún férfiak, megölik Lászlót Keresztszeg mellett.

1272—90. E korban irta meg Kézai Simon a magyarok történetét.

## III. vagy velencei Endre 1290—1301.

1290. Némely pártos urak és idegen trónkövetelők dacára Székesfejérvárott megkoronáztatik.

1291. Ál-Endre és austriai Albert trónkövetelőket kiüzi.

1292—95. Martell Károly és ennek halála után fia Róbert Károly trónkövetelők, s az ezeket pártoló pápa ellen magát és országát megvédi.

1295—98. Az ország ügyeit rendezi. A magyarok (Németujvári Iván, Csák Máté, Loránt) féktelenségét zabolázza.

1298. Országgyülést tart, melyen a koronajavak visszaadatását törvénybe foglalja, uj várak épitését eltiltja, a rablóvárak lerontását meghagyja.

1299. A Rákoson, a hon ügyeinek rendbeszedése végett ujra országgyülést tart. — Gergely érsek Róbert Károly pártjára kél.

1300. A pártos főurak, kiknek megzabolázását vette célba a király, Róbert Károlyt Zágrábban királylyá koronázzák.

1301. Hirtelen meghal s vele Árpád férfiága sírba száll.

## *IV. Királyok vegyes házakból.*

### Vencel, a cseh 1301—1304.

1301. Az ország nagyobb része a pápa ellen a magyar állam függetlenségét megvédendő, Vencel cseh király 13 éves fiát Székesfejérvárott megkoronázza.

1302. Róbert az ellenpárttól Esztergomban második izben megkoronáztatik, de Vencel pártjától kiüzetvén Dalmátországba menekül.

1303. A pápa Róbert Károlyt törvényes magyar királynak nyilatkoztatja ki. — A magyarok a feslett életü Venceltől elpártolnak. — Híres magyar szobrászok és rézöntők ez időben Demeter mester, Kolozsvári Márton és György.

1304. A kicsapongó Vencelt atyja a koronával együtt Csehországba viszi.

### Otto, a bajor 1305—1307.

1305. Otto, bajor herceg, IV. Béla unokája, a pápa ellenzése dacára királynak választatik s a Venceltől visszaszerzett koronával megkoronáztatik.

1306. Otto, ellenfelei, különösen Róbert Károly ellen, királyi székét megerősítendő, Apor László erdélyi vajda

leányát nőül kéri. A mátkája látogatására jövő királyt Apor fogságra veti.

1307. Tamás, esztergami érsek országgyülést tart s a rend és Róbert érdekében működik.

1308. Otto, Serényi Imre gróf segedelmével börtönéből megszabadulván, Lengyelországon keresztül hazájába menekül.

## I. vagy Róbert Károly 1308—1342.

1308. A rákosi országgyülésen a magyarok, az ország függetlensége s jogai fenntartása mellett Róbert Károlyt királyukká választják. A főurak megölelik, megcsókolják és hüséget esküsznek neki. Apor szent István koronáját nem akarván kiadni, azért

1309. Károly egy ujdon készült koronával (junius 15) harmadízben megkoronáztatik.

1310. Tamás érsek és Omode nádor kieszközlik a koronát Apor vajdától s azzal Károlyt negyedszer királylyá koronázzák.

1311. A budai káptalani iskolát Budaváry György tanára nagy hirbe hozza.

1311—1318. Csák Máté háborút visel a királylyal s független uralmat gyakorol Felsőmagyarország felett. — Csák Máté meghal.

1315. Hires festész Kolozsváry Miklós.

1318—1324. A király megtöri s hüségére kényszeriti a rakoncátlankodó főurakat — Az ország ügyeit rendbe szedte. Rendes adózást hozott be. A lovagi szellemet hazánkba beoltotta.

1320. Erzsébet, Ulászló lengyel király leányával házasságra lép s ez által utját egyengeti a magyar és lengyel *korona egyesülésének*

1322. Bajor Lajos és austriai Fridrik ellencsászárok viszályába avatkozik.

1328. János cseh király s Fridrik és Albert osztrák hercegek között békebirói szerepet visz.

1330. Zách Felicián, Csák Máté egykori nádorispánjának, és leánya Klárának szomoru története. — Károly szerencsétlen hadjárata Bazarád Mihály oláh vajda ellen. — Dezső megmenti a királyt.

1332. A nápolyi király Róbert, utódainak összekelése ügyében követséget küld Károly királyhoz.

1333. A király kisebb fia Endre Nápolyországba megyen s nőül veszi Johannát.

1335. Róbert Lengyelországban a magyar sereggel fényes diadalt arat a tatárokon, s ezért a pápától „Krisztus derék bajnoka“ cimet nyer

1335—38. Róbert Károly visegrádi udvara legfényesebb Európában; benne idegen fejedelmek fordulnak meg. A magyar nemzet lényeges befolyást gyakorol az európai politikára.

1339. A lengyelek Károly idősebb fiát Lajost, koronaörökösnek választják

1340. Kolosvári Márton és György öntik Nagyváradon a négy evangelista, továbbá szent István király, Imre herceg és László király szobrait.

1340—42. Károly belügyekkel foglalkozik, szabályozza az adót, javitja az ezüst pénzt s vereti az első honi aranyokat a florenci aranyok mintájára. — A forró viz- és tüzes vas próbát eltörli, rendes törvénykezést alapit meg. Az ipart, kereskedést, a városokat és polgárrendet emeli.

1342. Károly meghal s Székesfejérvárott eltemettetik.

## I. vagy nagy Lajos 1342—1382.

1342. Lajos öröm-remények között megkoronáztatik. Erőteljesen lát a kormányzáshoz. Az erdélyi szászokat lecsillapítja. — Bazarád Sándor, oláh vajdát a magyar korona hübéresévé teszi.

1343 Lajos anyját Erzsébetet Nápolyba küldi; az ottani királyi udvar cselszövényeinek meghiusitására.

1344 Lajos kiviszi a pápánál, hogy Endre öcscse nápolyi királylyá koronáztatik.

1345. Johanna férjét Endrét Aversában orozva meggyilkoltatja — Lajos Zára miatt a velenceiekkel háborut kezd.

1346 Zárát beveszi s a velenceiekkel békét köt.

1347. Nápolyi Johanna ellen hadat indít. Durazzói Károlyt kivégezteti. Johanna második férjével Tarenti Lajossal Franciaországba szökik. — Az ország meghódítása után Lajos Magyarországba visszatér.

1347—50. Nápolyban Apor vagy Laczkfy István parancsol.

1350 Johanna és férje erősen szorongatja a nápolyi magyar hadat. Lajos uj haddal siet a lázongó országba. Hős tetteket visz véghez. Végre a pápa kivánsága szerint Johanna elleni perét a szentszék itéletére bízza s a nápolyi hadjáratot befejezi.

1351. Lajos országgyülést tart, azon megerősíti az arany bullát; az ősiségnek és fiskalitásnak alapját veti meg; a jobbágyok ügyeit földesuraik hatósága alá rendeli, a parasztság szabad költözését a földesurak engedelmétől feltételezi; a szülék és rokonok büneiért az ártatlan gyermekek és rokonok büntetését megtiltja; az egyháziakat világi ügyekben világi törvényszék alá helyezi. Ugyanezen évben Kázmér lengyel királyt Keistu litván fejedelem ellen segiti, s ez utóbbit párbajban legyőzi.

1352. Kázmér tartományait a Moldvában lakó tatárok ellen megvédi s Moldvát a magyar koronához csatolja.

1353. Az egymással szövetkezett litvánokat és tatárokat legyőzi, s az utóbbiakat évenkinti adófizetésre s a keresztyén hit fölvételének igéretére szoritja.

1356—57 Velence ellen győzelmes háborut folytat. — Velence nem csak lemond Dalmátországról örökre; hanem még 24 hadi hajó kiállitását is igérte Lajosnak, midőn ez kivánni fogja.

1359. Lajos a pápa unszolására Kont Miklós nádort, Bosnyákországba a paterinus eretnekek ellen küldi. — Uroz szerb fejedelmet a magyar fennhatóság elismerésére szoritja. — Koriatovich Tódor, számüzött litván herceg, Máramaros és Bereg megyéket orosz családokkal népesiti meg.

1359—64. Lajos, Károly német császárral viszálykodásba ereszkedik, s midőn a háború már már kitörendő vala, a pápa közbenjárására vele Brünnben kibékül.

1365. Lajos, Vlajkó oláh vajdával egyesülve, a törökkel szövetkezett Sziszmán bolgár feledelem ellen indul s a 80 ezernyi bolgár-török hadat megveri. E fényes diadal emlékére Mária Czelben templomot épit s azt mai napig ereklyeként őrzött egyházi szerekkel ajándékozza meg.

1366—68. Olah- és Bolgárország görög nem egyesült lakosait a katholikus vallásra iparkodik téríteni.

1367. Lajos alapitja a pécsi egyetemet

1369. Vlajkó fejedelem, a térités miatt fegyvert fog, a térítőket megöleti s magát Oláh- és Bolgárország királyává kiáltatja ki. — Lajos a lázongót legyőzi, de mivel a kath. egyház kebelébe tér, kegyelmébe fogadja nemcsak, hanem Fogaras földével s a szörényi bánsággal is megajándékozza.

1370. Lajos Lengyelország királyává lesz.

1370—77. A lengyel ügyekkel van elfoglalva.

1374. Kassán a lengyel rendekkel országgyülést tart s náluk az örökösödési jogot leányaira is kiterjeszti.

1377. Máriát eljegyzi Zsigmond, a brandenburgi herceg.

1377—1381. Lajos Velencével újra háborúba keveredett, mivel az nem akarta Lajosnak az előbbi békekötés szerint igért 24 hajót kiszolgáltatni, midőn Palaeologus János görög császárnak segélyére akart menni a török ellen

1381. Lajos békét köt Velencével, azon föltétel alatt, hogy a köztársaság a magyar koronának évenkint 7000 aranyat fizet.

1382. Durazzói vagy Kis Károlynak sereget ad Nápoly ellen. Ez Johannát legyőzi és megfojtatja. — Ugyanazon évben Lajos Zólyomban a lengyel főnemesekkel gyülést tart s azokat rábirja, hogy Máriának és Zsigmondnak, meghódoljanak. — E gyülés után nem sokára meghal Nagyszombatban s Székesfejérvárott eltemettetik.

Ez időszakban hires könyvtárak voltak Pécsett és Budán. Több magyar munka iratott, névszerint: András nostrai perjel magyar beszédei és Demeter püspök magyar agendája. — Fenn maradtak a Döbrentei, Czeh, Nádor s több más codexek.

## Mária király 1382—85.

1382. Mária magyar királynak megkoronáztatik. — Erzsébet és Gara Miklós nádor gőgös kormányzások által számos főurat fölingerelnek.

1383. Horváty János és testvérei Horvátországban lázadást támasztanak.

1384. A lengyelek Hedviget királyukká koronázzák. — Mária országgyülést tart, megerősíti az arany bullát, de a horvát lázadást lecsillapítani nem képes.

1385. A Horváthyak Kis Károlyt a trón elfoglalása végett az országba behívták.

Ez időszakban irattak latin nyelven: a pozsonyi krónika; a bécsi képes krónika, Lajos király dolgai, János baráttól; János görcsei esperes históriája; Lajos király krónikája, János küküllői esperestől.

## II. vagy Kis Károly és Mária 1385—86.

1385. Károly Budára megy s országkormányzónak kiáltatja ki magát.

1386. Károly, Budán febr. 6-án Erzsébet királynő termeiben Forgách Balázs által lesujtatik, mire 18 nap múlva Visegrádon meghal. — Károly megszökött hívei a Horváthyak, bosszúharcra sereget gyüjtöttek. A királynék Gara és Forgách kiséretében, a lázadás elfojtására Horvátországba indulnak. Diakovár táján a lázadók Garát és Forgáchot megölik, a királynőket fogságba hurcolják.

1387. Zsigmond a királynők megszabadítására siet, s Mária mellé királynak koronáztatik. — Palizsna Novigrádban Erzsébet királynét megöli.

## Zsigmond 1387—1437.

1388. Tvartkó bosnya király a horvát lázadókkal szövetkezik s megtámadja Dalmátországot. Zsigmond vesztegel.

1389. Szerbországot Murat török császár megtámadta.—Tvartkó bosnyák király csúfosan visszaveri Zsigmondnak ellene küldött seregét.

1390. Dalmátország, Zárát kivéve, meghódol a bosnya királynak. — Hedvig férje Ulászló Gácsországot elfoglalja. — Ez évben készült, Nagyváradon szent László lovagszobra éreből, megaranyozva.

1391. Bajazid török zultán háborgatja a macsói bánságot.

1392. Zsigmond a határokon kalandozó török csoportokat visszaüzi. — Tvartkó meghal. — Horváthy János legyözetvén, Zsigmond által kegyetlen kinzásokkal kivégeztetik. — Zsarnoki jelleme s az idegenek (a lengyel Stibor, a német Cilley) pártfogása miatt, Zsigmond a nemzet által megutáltatik.

1393—94. A nemzet még jobban megharagszik reá, mivel

magtalan halála esetére, az országot Vencel bátyjának igérte örökségbe.

1395. Zsigmond, az Al-Dunai tartományokat haborgató törökök ellen hadat vezérlett. Mig távol járt, Mária királyné megszűnt élni. A nemzet feltámad Zsigmond ellen s egy rész Hedviget, a másik Lászlót, Kis Károly fiát hívja ellenkirályul. — Zsigmond visszatér; a lázongókat leveri s Konth Istvánt 32 társával zsarnokilag kivégezteti. — A nemzet idegensége királya ellen növekszik.

1396. Vencel bátyjával az előbbi örökösödési szerződést megujítja. A nemzet idegensége fokozódik. — Nikápoly mellett Zsigmond királyt Bajazid török zultán keményen megveri. — A nápolyi párt Lászlót ismét a trónra hívja, de az bejönni nem mer.

1397. Zsigmond a lázadók fejével Laczkovicscsal szerződésre lép.

1398. Kőrösre országgyülést hirdet s az arra megjelenő Laczkovicsot, ki sem hallgatva lefejezteti. — A nemzet Zsigmond letételéről gondolkozik.

1399. Zsigmond Csehországban időzik s a nemzet tudta nélkül ujra rendelkezik az országról. — A nemzet letételét elhátorozta s a mint Budára ért, a nagyok öt palotájában fölkeresték s előbb Visegrádon, utóbb Siklóson elzárták.

1400 14[illegible]1 Ujabb törvénytelenségeket követ el. Vencelre megharagszik, mert ki akarta öt zárni az öröködésből a cseh trónra, azért ellene Albert osztrák herceggel szövetkezik, a nemzet tudta nélkül magtalan halála után, ennek igérvén a magyar koronát.

1402. Pozsonyba mintegy 110 urat összegyüjt s azokat az Alberttel kötött szerződés aláirására kényszeriti. Ezért a nemzet fellázad s nápolyi Lászlót újra behívja.

1403—1404. László bejő s magát Zárába megkoronáztatja. Stibor Pápóc tájén (Dunántúl) győzelmet veszen a trónkövetelőn. László Nápolyba visszatér.

1405. Zsigmond országgyülést tart, melyre a királyi városok követei is meghivattak s melyen a polgárok osztálya országos renddé emeltetett.

1406. Tvartkó és Hervója, kik Bosnyaországot birták, Lászlóval összeköttetésbe lépnek, de Zsigmond által legyőzetnek. Zsigmond a Dobor várában elfogott 120, ré-

szint magyar, részint horvát, részint bosnya főurat egytől egyig lefejeztetvén, a lázadást vérözönben elfojtja. — Czilley Borbálát nőül veszi.

1406—1409 Az ország belügyeivel foglalkozik.

1409. Erzsébet leánya születik. — Dalmátország meghódolt.

1410. Zsigmond német császárrá választatik.

1411. Leányát Erzsébetet az ifjú Albert osztrák hercegnek jegyezte el. A Dalmátországban hóditgatni kezdő Velence ellen Ozorai vezére diadalmasan harcol.

1412. A velencei háború folytatására pénzt szerzendő 3 koronai uradalmat s 13 szepesi várost a lengyel királynak 740 ezer forinton elzálogositott.

1413. A velencei köztársaságnak 200 ezer aranyért öt évre békét adott.

1414. Zsigmond magát német császárrá koronáztatja. A koronázáson Gara nádor 300 lóval jelent meg.

1414—16. A konstanci zsinat Az egyházi szakadás (schisma) megszüntetése. — Husz és Prágai Jeromos kivégeztetése mágyán

1416—19. Zsigmond mindég Németországban időzik. Az alatt neje Borbála Magyarországon kicsapongó életet él s törvénytelenséget törvénytelenségre halmoz, a török pedig mindinkább befészkeli magát a melléktartományokba.—

1419. Zsigmond a honba visszatér. Nejét Borbálát Nagyváradon becsukatja

1419-20. A török ellen több ütközetben győz.

1421 Murat zultánnal öt évi fegyverszünetre lép.

1421—26. Zsigmond a huszitákkal háboruskodik. — E korból némely magyar irományok maradtak reánk, mint: Sajó-Szentpéter városának borai eladásáról szóló irata; Kazzai Karácsony végrendelete; Vér András menedéklevele (vagy nyugtája).

1426. Lazarevics szerb fejedelem, unokáját Brankovics Györgyöt, a magyar fennhatóság alá helyezi s Nándorfejérvárát magyar kézre adja.

1427. Zsigmond Maróthy János által, a törökök által elüzött Dán oláh vajdát tartományába visszahelyezteti.

1428. Galambócz várát Zsigmond hösiesen vivja, de Murad zultán által visszaszorittatott.

1429. Pozsonyban a német rendekkel birodalmi gyülést tart

1430. A husziták Magyarországba törnek.

1431. Ekkor iratott a csepregi krónik a latin nyelven

1431—32. A törökök és velencések ellen egyidőben szerencsétlenül harcol.

1433. Brankovics György leányát, Katalint, nőül veszi Czilley Ulrik.

1433—35. Az ország alsó vidékeit a törökök, az éjszaki megyéket a husziták pusztitották. Zsigmond ez időben Rómában és a baseli zsinaton időzött.

1435. Pozsonyban országgyülést tart. A honvédelemre nézve üdvös törvényeket alkot.

1436. A huszitákkal kibékül s magát nejével együtt cseh királylyá koronáztatja.

1437. Borbála számitván a már beteges Zsigmond halálára a 12 éves Ulászló lengyel királylyal házassági szerződésen alkuszik. — Zsigmond parancsot ád neje elfogatására — Csehországból Magyarországfelé utazván Znaim városában Morvaországban meghal. Végrendelete szerint Nagyváradon temettetett el.

Zsigmond végső éveiben kezdett nálunk készittetni a lőpor és a puska. — Jeles festészek voltak: Kolozsváry Tamás, Pozsonyi Gáspár és Lajos.

## Albert 1437—1439.

1437. Albert királylyá, nehány hóval később pedig, a nemzet beleegyezésével német császárrá koronáztatik. Albert, Kázmér lengyel herceggel alkudozik a cseh koronáért. — Murad Erdélyt pusztitja, de Losonczy Dezső vajda érzékeny csapást ejt rajta. — Országgyülést tart, melyen végzésbe jött, hogy a király az országban lakjék s a nádort az országrendek válaszszák.

1439. A török Szerbországban nehány várat elfoglal. Albert ellene készül. Hunyadi Jánost erdélyi vajdává s szörényi bánná nevezi ki. Bécsbe megy, útközben vérhasba esik s Neszmélyben meghal.

## I. Ulászló 1440—1444.

1440. Az országgyülés Erzsébet özvegy királynét mellőzve I. Ulászló, a lengyel királyt hívja trónra — Er-

zsébet László fiat szül s miután azt hivei (Gara, Ujlaki, Cilley Ulrik) által mint csecsemőt megkoronáztatja, vele és a koronával, Ulászló közeledésének hírére, III. Fridrik német császárhoz fut, — Ulászló, a szent István sirjáról levett koronával megkoronáztatik

1441. Erzsébet és Ulászló között polgárháború dühöng. Erzsébet Ulászló ellen behivja Giskrát, a cseh kelyhesek vezérét - Hunyady János megveri a törökot.

1442 Hunyadi diadala a török felett Szent-Imrénél. Kemény Simon és Mezidék bég halála. — Hunyadi győzelme a törökön Vaskapunál.

1443. Hunyadi a királylyal öt nagyszerü győzelmet veszen a törökön. Mahmud-Cselebi a zultán sógora fogságba kerül.

1444. Ulászló fényes diadalmenete Budára. — Hasznos békét köt Murad zultánnal — Julián bibornok, a pápa, velencések s Palaeolog János görög császár kérére Ulászló megtöri a békét. — A Várna melletti szerencsétlen ütközetben a király halálát találja.

## V. László 1445–1457.

1445 III. Frigyes német császár nem akarván kiadni a koronát és a gyermek Lászlót, Hunyadi János az ország főkapitányává kineveztetik. — Hunyadi megbünteti Drakul oláh vajdát s Dánt ülteti helyébe a fejedelmi székbe. — Horvátországban megalázza Cilley Ulrikot

1446. A pesti országgyülésen Hunyadi az ország kormányzójává választatik.

1446—47 Hunyadi hasztalan alkudozik III. Frigyessel a korona és László király kiadatása végett.

1448 A három napos szerencsétlen rigómezői ütközet, melyben 40 ezer török s 17 ezer magyar elesik. — Hunyadi Brankovics György kezére kerül.

1449. Hunyadi fogságából megszabadul.

1450. Az országgyülés 3 évi fegyverszünetet köt Murad utódával Mohammeddel.

1450 51. Hunyadi az éjszaki megyékben garázdálkodó Giskra ellen harcol s annak több rabló fészkeit megveszi.

1452. Hunyadi III Frigyes német császárt Német-Újhelyben ostrom alá fogja s öt László kiadására fegyverrel kényszeriti.

1453. Hunyadi, elkeseredve ellenеinek fondorlatain. országgyülést hív egybe, a kormányzóságról leköszön. — László királynak ismertetik és esküdtetik fel. — A törökök elfoglalják Konstantinápolyt.

1454. Cilley ármány útján Hunyadi Jánost orozva akarja megölni, de kudarcot vall.

1455 László országgyülést tart. Hunyadi megfeledkezvén sérelmeiről, a közelgő s Nándorfejérvárt megszállani akaró török ellen, költségein 10 ezernyi had kiállitását igéri.

1456. A török közeledtének réve Cilley a királylyal Bécsbe szökik. Hunyadi Kapisztán szerzetessel sereget állit s Nándorfejérvár alatt tönkre teszi Mohamed seregét. — Hunyadi, a magyar történt egyik legnemesebb hőse, meghal. — Cilley ármánya Hunyadi János fia László ellen. — Cilley Ulrik halála. — Báthory László buda-szentlőrinczi pálos barát a bibliát forditja magyar nyelvre

1457. Hunyadi László lefejetetése. — V. László. Prágába megy s magával viszi Hunyadi Mátyást. — V. László Prágában hirtelen meghal.

## I. vagy Hunyadi Mátyás 1458—1490.

1458. Az országgyülés Szilágyi Mihály fegyveres föllépésére Hunyadi Mátyást királylyá választja.

1459. Mátyás erőteljesen kezd uralkodni. Gara és Ujlaky lázadásán, kik III. Frigyest ellenkirályúl koronázták meg, diadalmaskodik.

1460—62. III. Frigyessel bajlódik és békét köt. Az alatt a török a melléktartományokat nagy veszélylyel fenyegeti s egyes várakat elfoglal. Mátyás Giskra erejét végkép megtöri, s az egykor hatalmas cseh vezért a förendek közé igtatván, a török ellen zsoldjába fogadja.

1463—64. Bosnyaországban Mohammed ellen diadalmas hadat visel; Szerb- s Bosnyaországot felszabaditja, 60 várat elfoglal s több ezer magyar foglyot kiszabadit; nagy diadallal s számos török fogolylyal tér vissza Budára.

1464 Első neje Podjebrad Katalin meghal. — A Frigyes császártól visszaszerzett koronával népének örömrivalgása között magát megkoronáztatja. — Még azon évben a törököt Bosnyaországban újra megveri s birodalmának e részről rövid időre békét biztosit.

1465 és 1466. Szegeden és Budán országgyüléseket

tart. A honügyét rendezi A honvédelemre hasznos intézkedéseket tesz. — Tátrosban (Moldvaországban) a magyar hazából kiüzött huszita papok Tamás és Bálint magyarra fordítják az ó és új testámentomot s hihetőleg ebből lett a bécsi (Révay) s a müncheni (Jászay) codex. —

1467. Az új intézkedések, főleg az új adószedés miatt Erdély fellázad. Mátyás hevenyében elfojtja a lázadást s az ottani nemességet azzal bünteti, hogy a nemes vérdiját 200 forintról 66-ra szállítja le. — Az ugyanakkor fellázadt Moldvát is hódolásra kényszeríti.

1468—69. Mátyás a pápa ösztönzésére hadat visel a kelyhes Podjebrád György cseh király ellen.

1470. A pápától hadvezéri kalapot, kardot s 18 ezer aranyat kapott serkentésül a cseh háboru buzgóbb folytatására. — Hesz András által alapittatja az első nyomdát hazánkban.

1471. Podjebrad meghal. Mátyás a honban kitörni készülő lázadás miatt, a cseh háborút abbahagyja. — A lázadást Vitéz János esztergomi érsek idézte elő, mivel Mátyás a főpapságot nagy adóval terhelte, hogy a mire őt a papság különösen ösztönözte, a cseh háborút folytathassa. Vitéz, Kázmért a lengyel királyt hivta be ellenkirályul az országba

1472. Mátyás a lázadást leveri s Vitéz érseket a visegrádi várba záratja.

1473. Hesz András budai könyvnyomdájából kikerül a „budai krónika“ latin nyelven.

1473—74. Csehország miatt, Kázmér lengyel és Ulászló cseh királylyal harcolt a cseh korona miatt. — A törökök egész Nagyváradig kalandoztak.

1475. A török ellen harcolt. Szabácsot elfoglalta. Magyar Balázs vezérét a moldvai vajda segélyére küldi, s ezek egyesülve a törököt megverik.

1476. Beatrix nápolyi királyhölgyet nőül vevén, fényes menyegzőt tart. — Dócy Péter és Ferenc Ali pasát Szendrő táján keményen megverik.

1477. Mátyás III. Frigyes német császárnak hadat üzen, őt meggyőzi s kemény föltételek alatt békekötésre kényszeríti.

1478. A törökök a dunántuli vidéket zaklatják s tömérdek fogolylyal térnek vissza, Mátyás Jajcán túl

utól éri s megveri őket és megszabadítja a foglyokat.

1479. Báthory és Kinizsi diadala a Kenyérmezőn (Erdélyben). — A dubicai krónika, Mátyásnak nem kedvezve, irja le a magyarok történetét.

1480–85 Különböző sérelmek s határpusztitások miatt Frigyes császár ellen háborut visel. — Az alatt a török folyvást nyugtalanítja a határokat, de Kinizsi Pál győzelmesen tartja őket féken.

1485. Mátyás elfoglalja Bécset, s az austriai rendek meghódolnak neki.

1485–88. III. Frigyes és a német birodalom ellen győzelmesen folyt a háború.

1486–89 Mátyás azon működik, hogy természetes fia Korvin Jánosnak, halála után a trónt biztositsa. Javadalmakkal, várakkal, méltóságokkal halmozza el őt s igyekszik neki hiveket szerezni.

1490. Bécsben kimult s Székesfejérvárott eltemettetett. A nép e következő példabeszédben emelt neki szellemi emléket: „Meghalt Mátyás király, oda az igazság!“

Mig élt a nemzet felvirágoztatása legfőbb gondja volt. Az ipart, kereskedést, művészetet s tudományt ápolta. Pozsonyban egyetemet alapított. Könyvtára (50,000) legfényesebb volt Európában. Az ő uralkodása alatt irták meg (1483–85) Túróczy György és Bonfin Antal a magyarok történetét.

## II. Ulászló vagy dobzse László 1490—1516.

1490. A magyar főurak gyönge királyt ohajtván, elpártolnak Korvin Jánostól s szept. 18. II. Ulászló cseh királyt Székesfejérvárt megkoronázták. Albert lengyel herceg és Ulászló öcscse, Miksa római király szintén trónkövetelőkül lépnek fel s haddal támadják meg az országot.

1491. Ulászló békére lép a trónkövetelőkkel s a királyi széken megmarad.

1492. Ulászló országgyülést tart, melyen a főurak és nemesek feloldoztattak a határontuli katonáskodástól. A honvédelmi rendszer káros változást szenved A török zaklatja a határt, Kinizsi a fekete sereggel diadált vesz rajta.

1493. A fekete sereg zsoldját nem kapván a ha-

zában (Szeged táján) rabolni és pusztítani kezd. — Ulászló feloszlatja a fekete sereget. A török folyvást dulja a határt. Ulászló gyöngesége előkészíteni kezdi a haza bukását.

1494. A főurak és nemesség tetszésök szerint bánnak a királylyal. Kinizsi Pál meghal. — Ujlaky a királylyal dacol.

1495. Az országgyülésen még jobban korlátolják a királyi hatalmat. — Ujlaky a királylyal harcol.

1496. Ulászló ujra országgyülést tart, eredménytelent magára nézve. A nemesség az adót megtagadja a királynak, ki azonfelül még Ujlaky elfoglalt javait is kénytelen visszaadni.

1497. Ulászló az év nagy részét Csehországban töltvén, az alatt itt a hatalmasok a gyöngébbeket nyomták s tetszésök szerint gazdálkodtak. Az ez évi országgyülés eredménytelenül oszlott szét.

1498. Az országgyülésen határozatba jő, hogy az ország törvényes szokásai irásba foglaltassanak.

1499. Velence segítséget kér Ulászlótól a török ellen

1500. Országgyülés tartatik, számos kor- és célszerü törvény alkottatik. A rendek reá állanak Velence érdekében a háborura. — Korvin János Jajca mellett tönkre veri a török sereget.

1501. Ulászló a pápától 40 ezer aranyat kap, a török háboru folytatására, de a király e háboruval keveset törődik.

1502. Nőül veszi Anna francia hercegasszonyt s azt megkoronáztatja. Korvin János egészen Kis-Nikápolyig diadalmasan kalandozik.

1503. Velence békét s Ulászló két évi fegyvernyugvást köt Bajazid török zultánnal.

1504. A király udvara már ekkor igen szegény. Asztalát is alig volt képes eltartani.

1505. A királyságra törő Zápolya János végzéssé emelteti az országgyülésen : hogy ha Ulászló fiörökös nélkül halna meg, a magyarok többé idegent királynak nem választanak.

1506. Ulászlónak Lajos fia születik.

1507. Ulászló eljegyzi fia számára Mária osztrák hercegnőt.

1508. Lajos herceg megkoronáztatik.

1508—12. A királyságra törekvő Zápolya János többször megkérte Ulászlónak Anna nevü leányát, de mindannyiszor visszautasíttatott. Ezért Zápolya heves ellenzéket költött a király ellen a nemességben.

1512. A törökök ujra nyugtalanítani kezdik az ország határait.

1513. Bakács Tamás, esztergomi érsek, a török ellen kereszteshad hirdetésére engedélyt nyer a pápától.

1514. Dózsa pórvezér kereszteshadjárata a nemesség ellen — Az országgyülés századokra hajtja rabigába a jobbágy parasztot. — Verbőczy István hármas törvénykönyve

1515. Ulászló Bécsben Miksa császárral családi és örökösödési szerződésre lép. — Perényi nádor, Zápolya befolyása következtében ellentmond e szerződésnek.

1516. Ulászló meghal. Kiskoru fiának Bakács Tamás érseket, Bornemisza Jánost és rokonát Brandenburgi őrgrófot rendelte gyámjaiul.

## II. Lajos 1516—1526.

1516—18. Lajos rosz nevelésben részesül s dolog kerülő lesz. — Zápolya és pártja a király romlásán dolgozik. Az országban zavar és rendetlenség; az erősebb elnyomja a gyengét. — Az ország ereje vész. — A török a határokat ujból háborgatja.— Istvánfi Pál költő irja müveit.

1518. Országgyülés tartatik, célszerü törvények és intézkedések hozatnak, — de a pártok nem engedelmeskedtek a törvényeknek s az ország zavara még nagyobb lett.

1519. Országgyülés tartatik s azon az időközileg meghalt Perényi helyett Báthory István nádorul választatik. Zápolya a mellőztetés miatt még nagyobb zavargásokat támasztat partja által az országban.

1520. Szelim zultán meghal s a harcias Szuleiman trónra lép. — A török a határokat pusztitja, várakat foglal. — A reformátió kezdete Magyarországon. — Lajos király összekel Mária osztrák hercegnővel, Ferdinánd

osztrák herceg pedig Anna magyar királyi hercegnővel.

1521. Szulejman több várat, különösen a fontos Nándorfejérvárt beveszi.

1522—24. A török folyvást zaklatta a határokat. Egyes hősök (Tomory, Keglevich Péter, Csery Balázs, Frangepán Kristóf, Batthányi Ferenc) több fényes diadalt arattak a törökön; de az ország belsejében mindegyre jobban növekvő zavarok dúlongnak.

1525. Zajos, pártoskodó országgyülések. — Féktelenség mindenfelé a hazában.

1526. A mohácsi vész. — Lajos halála.

## I. Ferdinánd és Zápolya János ellenkirályok 1526—1540.

1526. Zápolya János pártja által királylyá kiáltatik ki s Székesfejérvárott megkoronáztatik.

1527. Az ellenpárt Ferdinánd osztrák herceget, miután a haza szabadságainak fenntartását megígéré, királynak kiáltja ki.

1527—29 Az ellenkirályok harcolnak egymással a trón miatt. — Zápolya Lengyelországba menekül. — Szulejman segítségére jö. — Az ország lángban és vérben úszik. — A protestáns vallás erösen terjed. Szeben városa kiüzi a káptalant és a katholikus lelkészeket kebeléből.

1530. Roggendorf Budát ostromolja.

1531. A közbajhoz még az is járult, hogy Perényi a királyságra törekedvén, uj pártot alapított.

1532. A magyar rendek Kenesén a haza megmentése módján tanácskoznak. — Szulejman Bécs elfoglalására megy 300 ezer fönyi sereggel, de utjában Jurisics Miklós a kőszegi erősségben 700 bajnokkal feltartóztatja. Magyarország ez évben Némethon kőfala volt.

1533—38. Az ellenkirályok folytatták a belháborut. Az ország állapota mindegyre siralmasabb lőn.

1538 Zápolya Nagyváradon békét köt Ferdinánddal. Zápolya nőül veszi Zsigmond lengyel király leányát Izabellát.

1539. János Ferdinánddal szövetkezve Szulejman ellen fegyverkezett, de a háboru elmaradt.

1540. János királynak Zsigmond János fia születik, de ezután nem sokára meghal. — Végrendeletében Petrovics Pétert és Martinuzzi Györgyöt fia gyámjaivá teszi.

1520—40. Nevezetes reformátorok és vallásos irók: Dévai Biró Mátyás, Gálszécsi István, Székely István, Batizi András, Szegedi Gergely, Sztárai Mihály.

1533—1590. Bibliafordítók: Komjáthi Benedek, Pesti Gábor, Erdősi János, Heltai Gáspár, Melius, Károlyi Gáspár.

1536. Meseirók: Heltai Gáspár és Pesti Gábor.

1538. Tankölteméný-irók: Farkas András, Horváth András.

1522—1569. Történeti énekirók: Válkay András (Bánk bán); Bánkai Nagy Mátyás (Hunyadi krónika); Temesváry István (kenyérmezői ütközet); Bogáti Fazekas Mihály (Mátyás krónika); Tinódi Lantos Sebestyén (Zsigmond krónika, Buda elveszése stb.)

1559—1590. Történetirók: Székely István (világkrónika), Heltai Gáspár (magyarok krónikája), Bornemisza Tamás és Verancsics Antal.

## *V. Királyok a Habsburg házból.*

### I. Ferdinánd 1540—1564.

1540. Ferdinánd az ország osztatlan birtokáért Izabella királynéval alkudozik; de Martinuzzi György nagyváradi püspök munkálkodására Szulejman Zsigmond János herceget királylyul ismeri el. — Tinódi Sebestyén irja költői müveit.

1541. Ferdinánd Roggendorf által Budát ostromoltatja. Szulejman 100 ezer főnyi haddal segítségére jő, Roggendorf hadát semmivé teszi s csel által Budát 145 évre török kézre keríti. — Izabella fiával Erdélyt veszi át.

1542. Ferdinánd Izabellával kiegyezkedik. — Besztercén országgyülés tartatik s a hazafiak a török ellen áldozatra készséget mutatnak. — Ferdinánd németországi csapatokat hoz be a török ellen, de azok a helyett, hogy valamit tettek volna, csak kedvetlenségeket okoztak.

1543—47. Szulejman évenkint betör. — A magyarok apróbb csatákban védik a haza földét, de elnyomatnak. Az ország nagy része Szulejman kézre kerül, ki annak kormányát török módra szervezi.

1545. A protestánsok Erdődön zsinatot tartanak.

1547. Ferdinánd öt évre békét köt a törökkel, 30 ezer arany évenkinti adó árán. — Nagyszombatban és

1548. Pozsonyban országgyüléseket tart a bajok megszüntetése végett.

1549—1550. Ferdinánd, Martinuzzi Györgygyel Erdély birtokába vételén munkálkodik.

1551. Ferdinánd Castaldo vezérét Erdélybe küldi s a fejedelemséget birtokába veszi. — Castaldo Alvincen orozva, megöli Martinuzzi bibornokot.

1552. Temesvárt beveszi Achmed pasa (Losonczy hős halála). — Ali basa megvivja Drégelyt (Szondi György hős halála), Achmed és Ali egyesülve hasztalan vivják Egervárt (Dobó hős tettei). — A beregszászi zsinaton a szakadás magva hintetik el a protestánsok között.

1553—55. Ferdinánd a béke felett Szulejmannal alkudozik; de a török Erdélyt nem akarja Ferdinándnak engedni, hanem János Zsigmond visszahelyezését sürgeti.

1554 Országgyülés. A protestáns Nádasdy Tamást nádorrá választják.

1556. Az erdélyiek nehogy hazájuk a török pusztításoknak kitétessék, Zsigmond Jánost visszahozzák Erdély fejedelmi székébe.

1556—62. Ferdinánd, mivel V. Károly lemondása után német császárrá lett s gondjai a német birodalomban is meggyültek, erősebben sürgeti a stambuli udvarnál a békekötést.

1562. Nyolc évre békét köt a törökkel s annak évenkint 30 ezer aranyat fizet.

1563. Ferdinánd, fiát Miksa herceget királylyá koronáztatja.

1564. Ferdinánd meghal. — Ilosvay Péter irja Toldi históriáját.

## Miksa 1564—1576.

1564—66. Zsigmond János fejedelemmel hadakozik.

1566. Szulejman az erdélyi fejedelem segélyére jő.—

Szigetvár ostroma s Zrinyi hős halála. — Szoliman Szigetvár ostroma alatt meghal.

1567. A pozsonyi országgyülés fényes követséget nevez ki Selimhez békealkudozás végett.

1568. Miksa 8 évre békét köt II. Selim zultánnal.

1569. János Zsigmond érdekében Bocskay György, Dobó Istvánnal az egri hőssel egyetértve, fellázad Miksa ellen.

1570. János Zsigmond Miksával oly szerződést kötött, miszerint a királyi cimről lemond, s a törököt ugy, mint a magyar király közös ellenség gyanánt tekinti. — A csengeri zsinaton az ágostai hitv. evangelikusok végkép elszakadnak a reformátusoktól.

1571. János Zsigmond meghal. Blandrata György behozza Erdélybe az unitárius vallást. -- Az erdélyiek a derék Báthory Istvánt választják fejedelmökké.

1572—73. Horvátországban a súlyos terhek miatt Gubecz Máté vezérlete alatt parasztlázadás. — A török egész Győrig kalandozik. — Miksa fia Rudolf, királylyá koronáztatik.

1574. Selim meghal s utóda III. Muraddal 8 évre megujítja a békét; de a magyarországi basák ezután is üzték kalandjaikat.

1575. Miksa Báthory István ellenében a lengyel királyságot igyekszik megnyerni.

1576. Miksa meghal. — Kormánya alatt növekedett a német miniszterek befolyása az ország ügyeire. A protestantismus nagy előmeneteleket tett.

## Rudolf 1576—1608.

1576—1580. Rudolf a magyar ügyeket Ernő, a tót- és horvátországiakat Károly főherceg igazgatására bizza. Az idegenek a nemzet jogait és szabadságait sértik. A várak őrizetére berendelt idegen katonaság ellenség módjára zsarolja és pusztitja a föld népét.

1580—83. Rudolf több országgyülést tart az ország ügyei rendbeszedése és a nemzet sérelmeinek orvoslása végett.

1580—89. Rudolf egyre Prágában mulat és csillagvizsgálással foglalkozik. — A török szüntelen kalandozik a határszéleken.

1590. Rudolf megerősíti a törökkel a békét 8 évre.

1590—92. A béke dacára a törökök folyvást zaklatják az országot.

1593. Pozsonyban zajos országgyülés tartatik. A török nagyvezér Szinán 150 ezer főnyi sereggel üt az országra s megkezdi a 15 évig tartó háborut. Pálffy Miklós Fejérvár mellett megveri a budai pasát.

1594. Ernő helyett Mátyás főherceg veszi át az ország kormányzását. — Hardek elárulja s átadja Győrt Szinán pasának. — Báthory Zsigmond Rudolffal szerződést köt.

1595. Pálffy elfoglalta a töröktől Esztergomot, mely 50 évig nyögött az izlam igájában. — Báthory Zsigmond mennyegzőjét üli Mária Krisztina főhercegasszonynyal.

1596. III. Mohammed török zultán a Nyári Pál által védett Egervárt, a németőrség árulása miatt beveszi. — A mezőkeresztesi ütközetet, a szerencsés kezdet után, elveszíti s 50 ezer keresztyén esik el.

1597. Báthory Zsigmond az erdélyi fejedelemséget Rudolfnak átadja.

1598. Pálffy Miklós és Schwarzenberg Adolf Győrt visszafoglalják. Báthory Zsigmond visszaveszi az erdélyi fejedelemséget s nehány hét mulva ismét átadja nagybátyjának, Báthory Endre bibornoknak.

1599. Ibrahim nagyvezér a Garan, Ipoly és Vágvölgyet pusztítja. Mihály oláh vajda, Báthory Endrét megtámadja, meggyőzi és megöli. — A király Pozsonyban országgyülést tart; a rendek Pálffy Miklóst grófi rangra emelik.

1600. Básta Erdélybe megy s hallatlan zsarolásokat visz véghez. — Pálffy Miklós meghal.

1601. Székesfejérvár, 58. évi szolgaság után, a törököktől visszafoglaltatik.

1602. A törökök visszaveszik Székesfejérvárt.— Mátyás főherceg hasztalanul vivja Budavárát.

1603. A török háborúhoz vallási viszályok is járulnak. Barbiano vagy Belgiojoso Jakab elfoglalja a protestánsoktól a kassai székesegyházat.

1604. Az országgyülésen a vallás ügye heves vitákat szül. — Bocskay a nemzet és vallás sértett ügye mellett fegyvert ragad. —

1605. Bocskay Szerencsen Erdély fejedelmévé kiáltatik ki s a katholikus, ágostai és helvét hitvallásuak számára szabad vallásgyakorlat biztosíttatik.

1606. A bécsi békekötés Rudolf és Bocskay, a Zsitvatorok melletti békekötés Rudolf és a török között. — Bocskay meghal.

1607. Erdély rendei Rákóczi Zsigmondot választják fejedelmökül. — Mátyás és a magyar rendek Rudolf ellen nyilatkoznak.

1608. Mátyás főherceg megfosztja Rudolfot a királyságtól. — Erdélyben Rákóczi Zsigmond leköszön s helyébe Bethlen Gábor választatik fejedelmül.

## II. Mátyás 1608—1619.

1608. Mátyás a bécsi békét a törvénybe igtatja. Királylyá választatik és megkoronáztatik.— Illésházy István nádorrá tétetik.

1609. Illésházy István meghalálozván, helyébe az ezen évi országgyülésen Thurzó György, protestans főur nádorrá választatik.

1610. Thurzó Gy. tartja a zsolnai ágost evang. egyházzsinatot. — Pázmán Péter munkáival és szónoklataival föllép a protestánsok ellen.

1611. Mátyás a zsarnok Báthory Gábor ellen, Radul oláh vajda érdekében Forgách Zsigmondot küldi, de ez megveretett. — Mátyás cseh királylyá koronáztatik.

1612. Rudolf császár meghal. — Bethlen Gábor elpártol Báthory Gábor fejedelemtől.

1613. Bethlen Gábort a török szultán erdélyi fejedelemmé nevezi ki. — Báthory menekülés közben Szilassy János és Nadányi Gergely elleneitől megöletik.

1614—15. Mátyás Bethlennel a béke felett alkudozik — Istvánfy Miklós nádori helytartó és a hires történetiró s Forgách Ferenc esztergomi hibornok-érsek meghal. Pázmán több protestans családot térit a kath. vallásra.

1616. Pázmán Péter esztergomi érsekké neveztetik ki. — Thurzó György, a protestánsok támasza meghal.

1617. Mátyás Ferdinánd főherceget cseh királylyá koronáztatta. Iparkodott számára a trónt Magyarországon biztosítani

1618 A pozsonyi országgyülésen Ferdinánd főherceg királylyá s Forgách Zsigmond nádorrá választatik s néhány nappal később az előbbi megkoronáztatik.

1619. A cseh vallásháboru kitör. — Mátyás király meghal.

## II. Ferdinánd 1619—1637.

1619. Ferdinándot a császári várlakban saját bécsi alattvalói bántalmazzák. Gr. Thurn cseh vezér Bécset ostromolja, de visszaüzetik. — Bethlen Gábor Ferdinánd ellen fegyvert fog.

1620. Bethlen a csehekkel szövetkezik. A besztercei gyülésen Bethlen királynak kiáltatik ki, de magát megkoronáztatni nem engedi. — Ferdinánd Prága mellett a Fejérhegynél meggyőzi a cseheket.

1621. Bethlen békealkut kezd Ferdinánddal.

1622. Bethlen megköti a Nikolsburgi békét Ferdinánddal. — A soproni gyülésen Thurzó Szaniszló nádorrá választatik.

1623. Bethlen ujra fegyvert fog s a nikolsburgi béke alapján ujra kibékül. — Magyar bölcsészek: Szenczi Molnár Albert, Csombor, Márton, Füsüs János reform lelkészek.

1624. Bethlen a török ellen szövetségkötésre szólítja fel Ferdinándot, hanem a kath. király nem akar hinni a protestans fejedelemnek.

1625. Bethlen Katalint, brandenburgi hercegnét, veszi nőül. — A sopronyi orssággyülésen a meghalt Thurzó Szaniszló helyett Eszterházy Miklós választatott nádorrá. — A király hasonnevü fiát megkoronáztatja.

1626. Bethlen, szövetkezve Ferdinánd külföldi ellenségeivel, ujra fegyvert fog, — de csakhamar kibékül.

1627. Ferdinánd megköti a szőnyi békét a törökkel is.

1628. Bethlen Gusztáv Adolffal alkudozott a lengyel korona végett.

1629. Bethlen meghal. Utóda lett Erdély trónján özvegye Katalin.

1630. Gusztáv Adolf belevegyül a németországi 30 éves vallásháboruba. — Katalin Ferdinándhoz hajolni szándékozván, ellene mozgalom keletkezik Erdélyben.

1631. I. Rákóczy György Erdély fejedelmévé választatik. Gusztáv Adolf szövetségre szólítja fel őt.

1631. Lantos költők: Rimay János, Benyiczky Péter, Balassa Bálint.

1632. Ferdinánd Pázmán bibornokot Rómába küldi, hogy ott pénzsegélyt és azt igyekezzék kieszközölni, hogy a pápa a francia királyt a protestansok szövetségétől elvonja.

1633. Ferdinánd Rákóczival békét köt. A nikolsburgi béke megerősíttetik.

1634 Pozsonyban országgyülés tartatik, melyen alapja vettetik meg a királyi udvari cancellária mostani alakjának,

1635 - 36. Ferdinánd fiának német császárrá koronáztatásán munkálkodik.

1637. Ferdinánd és Pázmán Péter meghal.

1570—1637. Nevezetes vallásos irók: Pázmán Péter, Alvinci Péter (kassai ref. lelkész); Gelej Katona István, Szenczi Molnár Albert, Medgyesi Pál (Lorántffy Zsuzsanna udvari papjai)

## III. Ferdinánd 1637—1657.

1637. A pozsonyi országgyülésen kemény vallási viták merültek fel.

1638. A királyné megkoronáztatik.

1639—42. A törökök sürün üzték a rabló kalandokat.

1642. Szőnyön a béke megerősíttetik a törökkel.

1642—44. A protestansok sérelmek miatt zugolódnak. — I. Rákóczy György Ferdinánd ellen készül.

1644. Rákóczy, szövetkezvén a francziákkal és svédekkel, Ferdinánd ellen fegyvert fog.

1645. Rákóczy megköti Ferdinánddal a linci békét.

1646 A pozsonyi országgyülésen a linci béke törvénybe igtattatik.

1647. A király a protestansok számára 90 templom visszaadatását hagyja meg. — A király fiát, IV. Ferdinándot, megkoronázzák.

1648. I. Rákóczy György meghal s fia II. Rákóczy György a fejedelmi székbe ül.

1649. A pozsonyi országgyülésen a protestans ren-

dek keserü panaszokat emeltek a vallásukon elkövetett erőszakos sérelmek miatt — Pálffy Pál nádorrá választatik.

1650—53. A törökkel kötött fegyverszünet ideje lejárt s a török basák megkezdték a pusztitást.

1651. Megjelent Bécsben Zrinyi M. gróftól „Az adriai tengernek sirenája“

1653. Liszti László báró, kiadja a maga költeményeit. — Apáczai Csere János magyar Encyclopaediát és logikát ir.

1654. IV. Ferdinánd és Pálffy nádor meghalnak.

1655. Az országgyülésen Vesselényi Ferenc nádorrá választatik s a királynak papságra szánt kisebbik fia megkoronáztatik.

1657. III. Ferdinand meghal.

## I. Leopold 1657—1705.

1657—60. Leopold, Portia Ferdinánd János és Lobkovitz Wenceszlav befolyása alatt áll, kik a protestans vallásnak esküdt ellenei voltak. — II. Rákóczy György a lengyel korona miatt harcol Leopold és a török ellen. — A zultán Bárcsay Ákost nevezi ki Erdély fejedelméül.

1660 II. Rákóczy Gy. a kolozsvári csatában a török ellen vitézül elesik — A török Nagyváradot elfoglalja. — Megjelen nyomtatásban Pethő Gergely magyar krónikája. — Zrinyi Miklós és Kohary István grófok, mint költők feltünnek.

1661. Kemény János Bárcsay Ákost fogságba veti és megöleti s maga a fejedelemséget elfoglalja. — A Leopolddal tartó Kemény ellenében a zultán I. Apaffy Mihályt nevezi ki Erdély fejedelmének.

1662 Kemény az Apaffyt védő török elleni ütközetben elesik. — Leopold Pozsonyban országgyülést tart. A rendek a német hadak kivezettetését, a protestansok pedig sérelmeik orvoslását, kivált az 1659 óta elfoglalt templomaik visszaadatását követelik. — Ez időben készült Szalárdy János „Siralmas krónikája“ és Kemény János önéletleirása.

1663. Köprili nagyvezér roppant haddal Magyarországba tör. Montecuccoli időz. — Zrinyi Miklós a költő, érzékeny csapásokat ejt a törökön.

1664. Montecuccoli Szent-Gotthardnál Köprili nagyvezért keményen megveri. — Megköttetik a méltó zugolódást okozott vasvári béke. — Zrinyi Miklós, a költő s hős vezér vadászaton meghal. — Gyöngyösi István „Murány Venusát“ adja ki.

1665. Kobb tábornok és a fegyelmetlen német zsoldosok nevelik az elégületlenséget.

1666. Lippai György meghal, helyébe Szelepcsényi György neveztetik ki esztergomi érsekké, s ez folyvást üldözte a protestansokat s szította a kölcsönös gyülöletet. — A trencsényi fürdőben, alapja vettetik még a Wesselényi-féle összeesküvésnek.

1667. Wesselényi meghal. — Panajottí tolmács figyelmezteti az összeesküvésre a bécsi kormányt.

1668—69. Leopold a nemzet kibékítésére eredménytelen lépéseket tesz.

1670. Zrinyi Péter és I Rákóczy Ferencz fegyveres mozgalmai lecsillapíttatnak. — Nádasdy, Zrínyi, Frangepán fogságba kerül.

1671. Nádasdy, Zrinyi, Frangepán lefejeztetik.—Rákóczy Ferenc anyja kérelme és tömérdek pénzáldozatok árán kegyelmet nyer. — Lobkovicz üldözőbe veszi a nemzetet, s az országot az alkotmánytól megfosztani iparkodik.

1672. A nemzet sanyargattatik, itt-ott lázongások mutatkoznak.

1673. Ampringen Gáspár Magyarország kormányzójává neveztetik ki. — A pozsonyi törvényszék számüzetésre, vár- és gályarabságra ítéli a protestans lelkészeket.

1674. A pozsonyi törvényszék ujra 250 protestans tanitót és lelkészt ítél el. — Spankau, Kob, Karaffa, Strasaldó borzasztó kegyetlenségeket üznek. Kezdetét veszi a kurucok és labancok harca.

1675. A nyomor szerzője Lobkovicz megbukik.

1676. Erdély a magyar kurucoknak segélyt nyujt.

1677. Tököli Imre lesz a kurucok vezére.

1677—80. A kurucok a császár hadaival szerencsésen harcolnak.

1681. A sopronyi országgyülésen Eszterházy Pál nádorrá választatik. A protestansok sérelmei nem orvosoltatnak.

1682. Tököli Imre felső Magyarországot elfoglalja.

Ibrahim budai basa királylyá kiáltja ki, de ő a királyi címet visszautasítja. — Lisznyai Kovács Pál „magyar krónikája“ megjelen.

1683. Kara-Mustafa és Tököli Bécset ostromolják. Stahremberg védi, Lothringen Károly herceg és Szobieszky János lengyel király megmentik.

1683—85. Leopold fegyvereinek kedvez a szerencse. — Tökölit a török Konstantinápolyba vitte fogságba. — Komáromi Csipkés György reform. lelkész az egész bibliát leforditva kiadja.

1686. Buda visszafoglaltatik a töröktől; Petneházi első volt a falakon. — Karaffa Antal felállitja az „eperjesi vértörvényszéket.“

1687. Lothringeni Károly Mohács mellett fényes győzelmet arat a törökön. — A pozsonyi országgyülésen a rendek lemondanak a királyválasztás jogáról és eltörlik az arany bulla záradékát—A király mindezekért, kivéve Tökölit, általános kegyelmet ad.

1688. Miksa bajor fejedelem, Leopold hadvezére, Nándorfejérvárt beveszi. — Zrinyi Ilona, Tököli neje, hősies védelem után, átadja Munkácsvárát, s Ferenc és Juliana gyermekeivel Bécsbe vitetik.

1689. A török ujabb veszteségek után békealkudozásokat kezd.

1690. Lotharingi Károly, Leopold legjelesebb vezére meghal. A török és Tököli fegyvereinek kedvezni kezd a szerencse. — I. Apaffi Mihály Erdély fejedelme meghal. II. Apaffi lemond. Erdély Leopoldnak hódol.

1690—97. A török és Tököli változó szerencsével folytatják a háborut.

1695. Haller János „hármas historiája“ megjelen.

1697. Eugen savoyai herceg s Leopold fővezére, Zenta mellett tönkreveri a török sereget. — Tököli Nicodemiában megtelepedik.

1698. A török békealkudozásokat kezd.

1699. Leopold megköti 25 évre a kárlóci békét.

1700. Leopold a magyar alkotmány megszüntetésén fáradozik. — II. Rákóczy Ferenc, a francia királylyal a Leopold ellen indítandó fölkelés végett alkudozásba ereszkedik.

1701. Rákóczy Ferenc terve elárultatván, elfogatik

s a németujhelyi börtönbe záratik, de neje a börtönőr megvesztegetése által őt kiszabaditja.

1702 Az országban az elégületlenség egyre növekszik

1703. Beregben fegyveres fölkelés támad, az elégületlenek a Lengyelországba menekült Rákóczyt fővezérökül választják.

1704. Rákóczy az országban megjelen s nagy pártja keletkezik. Változó szerencsével kezdi meg a harcot. — Leopold a sérelmek megszüntetését s kegyelmet igér és sikertelen békealkudozásokat kezd. — Gyöngyösi István a költő meghalt.

1705. A mozgalom mindegyre terjed. — Leopold meghal.

## I. József 1705—1711.

1705. József folytatja a békealkudozást. — A szécsenyi gyülésen Rákóczy a szövetséges rendek fejévé tétetik A mozgalom szervezi magát,

1706. A békealkudozás ujra sikertelen. A harc változó szerencsével foly

1707. Rákóczy, XIV. Lajos francia király ösztönzésére magát Erdély fejedelmévé választatja s Onodon országgyülést tart, melyen Turóc megye békülni kivánó követei (Rakóvszky és Okolicsányi) megöletnek, József a királyságról letettnek s a nemzet függettlenek nyilvánittatik. —

1708. József Pozsonyban országgyülést tart, melyre Rákóczy is meghivatik. — A protestans rendek itt vallásszabadságot követelnek, mi nem adatván meg Rákóczyhoz szegődnek. — Ekkor jelent meg Páriz Pápai szótara s ekkor dolgoztak a magyar helyesirás javitásán tótfalussi Kiss Miklós és Csécsi János.

1709. József kegyelemhirdetése sokakat eltántorit Rákóczytól. — A szövetségesek ereje hanyatlik.

1710. Rákóczy Romhány mellett (Nógrád megyében) megveretik. — Rákóczy segélyszerzés végett Lengyelországba megy s a szövetségeseket és erdélyi rendeket fölmenti hüségeskü jöktől.

1711. Létre jő a szathmári egyezség, megköti azt Pálffy János a király, Károlyi Sándor Rákóczy részéről.

— József király meghal. — Rákóczy Francia-, majd Török országba költözik, hol 1735-ben meghal. — Cserei Mihály „Erdélyi historiáját“ irta meg.

## III. Károly 1711—1740.

1712. Megerősíti a szathmári békekötést, országgyülést tart Pozsonyban és megkoronáztatik.

1713. Károly a „pragmatica sanctió“ eszméjét az államtanácsban keresztül viszi s annak a magyar királyságban is hiveket iparkodik szerezni.

1714—15. Pozsonyban országgyülést tart, a királyné megkoronáztatik, Pálffy Miklos nádorrá választatik s a nemzet lételét és szabadságát biztositótörvények alkottatnak. — Állandó katonaság felállítása elhatároztatott.

1715. Ráday Pál kiadja „lelki hódolatok“ cimü imakönyvét.

1716. Károly, mint Velence szövetségese hadat üzen a töröknek. Eugen, szavoyai herceg Pétervárad mellett megveri a törököt. A temesi bánát visszakerül.

1717. Eugén Nándorfejérvárnál megveri a törököt és a várat elfoglalja.

1718. Megköttetik a paszarovici béke, melynek erejénél fogva Károly birtokába jutnak a temesi bánság, Nándorfejérvár, Szerb-, Oláhország és Bosnyaország egy része. —

1719. A pragmatica sanctiót, melyet eddig titokban tartott, a cseh rendeknek tudtára adta.

1720—22. Károly Magyarországban a közigazgatást rendezi s a pragmatica sanctió érdekében müködik. — Gr. Koháry István a költő müvei megjelennek.

1722. Magyar- és Erdélyország a pragmatica sanctiót elfogadja.

1723—32. Az ország békében vala,— habár a protestansok vallásszabadságuk korlátozása és üldöztetés miatt erősen panaszkodtak.

1732. Pálffy Miklós nádor meghalt. Királyi helytartóvá Ferenc István lotharingi herceg, Mária Terézia leendő férje neveztetik ki.

1733—34. Károly a pragmatica sanctiót a külhatalmakkal is elfogadtatni iparkodik.

1735. A vallási szabadságukban háborgatott szer-

bek Szegedinecz Péter vezérlete alatt feltámadnak, — de mozgalmuk csakhamar elnyomatott.

1736. Ferenc István, lotharingi herceg összekel a király leánya Mária Teréziával. – Eugén szavoyai herceg a hires hadvezér meghalt.

1737. Károly, mint Anna orosz cárnő szövetségese, szerencsétlen háboruba keveredik a törökkel.

1738. A török Rákóczy Ferenc fiát, Józsefet Erdély fejedelmévé nevezi ki. Rákóczy József sikertelen fellépés után, még azon évben meghalt. — A török had szerencsétlenül foly.

1739. Károly megköti a belgrádi békét. Nándorfehérvárat, Szerb-, Bosnya- és Oláhországot visszanyeri a török.

1740. III. Károly meghal s vele a Habsburgház férfi ága sirba száll.

## Mária Terézia 1740—1780.

1740. Károly Albert, bajor választófejedelem föllép Mária Terézia ellen. II. Frigyes porosz király Sziléziát támadja meg. Kezdetét veszi az osztrák örökösödési háboru.

1741. Mária Terézia tartja a pozsonyi országgyülést; magát megkoronáztatja. Pálffy János nádorrá választatik. — A nemzet vérét és életét ajánlja fel királyáért. — A nemzet rendkivüli áldozatokat tesz.

1742. A magyarság elfoglalja Münchent.

1743. Nádasdy a Rajna mellett dicső diadalokat arat Mária Terézia ellenségein.

1744—45. Mária Terézia bánásmódja által jól tudja felhasználni a nemzet ragaszkodását. – Változó szerencsével vivott harcok után.

1746. II. Frigyes I. Ferencet, Mária Terézia férjét, német császárnak elismeri.

1747. Nádasdy Ferenc és Forgách Ignác Olaszországban diadalmasan küzdenek Mária Terézia ellenségei ellen.

1748. A király hálából a nemzet iránt, mivel őt minden vállalataiban hűségesen segíti, nagy kitüntetésekkel halmozza el a hazafiakat. — József főhercegnek a leendő magyar királynak nevelését, magyarokra(Batthyá-

nyi Károly és Bajtai Antalra bizza) -- Mária Terézia megköti ellenségeivel az aacheni békét s megtartja birodalmát.

1749. Mária Terézia azon nyilatkozatára, hogy időnként a hazában kivánna lakni, közadakozás utján fölépíti a nemzet a budai várpalotát.

1750. Bajtai Antal, József főherceg tanítója a bécsi nemes akadémián, államférfiak által is látogatott történelmi előadásokat tart, s királyi hercegek számára egy magyar történetet ir, mely eredeti kéziratban az udvari levéltárban őriztetik.

1751. Mária Terézia Pozsonyban országgyülést tart s kiviszi az adónak 700 ezer forinttal való szaporíttatását.

1752—54 Vallási üldözések merülnek fel.

1755. Horvát- és Tótországban, egy hamar elnyomott lázadás ütött ki.

1756. Ki üt a hétéves háboru.

1757. Collin mellett Nádasdy vitézsége dönti el az ütközetet.

1758. A collini ütközet emlékére a király alapítja a Mária Terézia rendet. — Az ország áldozatokkal segíti a trónust.

1758—62. A hét éves háboru változó szerencsével tart.

1760 Selmecen bányász-akadémia alapittatik. — Szerveztetik a királyi testőrsereg.

1762. Szőnyi Benjamin vallásos énekeket ad ki „Szentek hegedüje“ cim alatt.

1763. Megköttetik a hubertsburgi béke — A Béga csatorna bevégeztetett.

1764—65. A király alapitja a Szent István király diszrendet — A pozsonyi országgyülésen, némi vonakodás után az adó 600 ezer forinttal emeltetett fel. Az összes adó ekkor 3,900,000 forint lett.

1764. Báró Amade László, a költő meghal.

1765. Gvadányi József gr. irja első költői művét.

1766—1772. Mária Terézia a belügyeket rendezi.

1769. Alapíttatott a nagyszombati egyetem orvosi kara.

1772. Gácsország és Lodoméria, mint hajdani magyar birtok, a magyar királynak adatik. — A 13 szepesi

város a magyar koronához visszakerül. — Föllép az irodalom terén Bessenyei György.

1773. Munkácson alapittatik a görög egyesült püspökség. — A jezsuita rend hazánkban eltöröltetik.

1774. Rajnis József első magyar költői műve megjelen.

1775. Barcsai Ábrahám föllép a költészet terén.

1776. A magyar tengermellék Fiuméval együtt Magyarországhoz csatoltatik. — Erdély nagyfejedelemségre emeltetik.

1777. Az egész ország számára uj nevelési s tanulmányi rendszer dolgoztatik ki. — Baróthy Szabó Dávid és Révay Miklós föllép az irodalom terén.

1778—79. Mária Terézia a bajor örökösödési viszály foglalja el. — Faludi Ferenc költő meghal. Ányos Pál és Teleky József gr. föllép az irodalom terén.

1780. Mária Terézia meghal. — A magyarságot uralkodása alatt nagy ügyességel németesité.

## *VI. Királyok a Habsburg-Lotharingi házból.*

1780. József, mint császár átvette az ország kormányát. Magyar királylyá nem koronáztatta meg magát.— Az alkotmányt felforgatja s önhatalmilag kezd uralkodni. — Megindul Pozsonyban a „Magyar Hirmondó“ Ráth Károly szerkesztése alatt.

1781. Nagyszerü intézkedéseket tesz az egyház terén. Kiadja a türelmi rendeletet.

1782. VI. Pius pápa Bécsbe jő.

1783—84. A politika és közigazgatás terén nagy változtatásokat tesz. A főkormányszékeket rendezi. Hivatalos nyelvvé a németet teszi.

1784. A koronát Bécsbe viteti. — A megyék elkeseredett fölirásokat küldenek az uralkodóhoz. — Uj adórendszer s népösszeirás rendeltetik. — Péczeli József föllép az irodalom terén.

1784—85. Hora és Kloska oláhlázadása.

1786. Az uralkodó elrendeli a földek felmérését. — Révay kiadja Faludi Ferenc költeményeit.

1787. Mint II. Katalin orosz cárnő szövetségese a

törökkel háborúba keveredik. — Lascy tábornok ügyetlenül kezdi meg a háborut. — Az uralkodó a jobbágyságra hasznos intézkedéseket tesz. — Révay kiadja b. Orczy Lőrinc költői műveit. — Megjelent palóczi Horváth Ádám „Huniása". Ráday Gedeon gr. és Szent Jóbi Szabó László s Dayka föllép költeményeivel.

1788. Laudon fővezér szerencsésebben működik. — Az uralkodó ujoncokat és a sereg élelmezésére áldozatokat követel és szed. — Az országban az ingerültség növekedik. — József betegen elhagyja a sereget. — Kazinczi Ferenc megindítja a „Magyar Muzeum" cimü folyóiratot.

1789. Hadik és Laudon elfoglalja Nándorfejérvárat. — Az ujítások valamint az önkénytes adóztatás és ujoncszedés miatt a nemzet elkeseredése magas fokra hág. — Péczely József megindítja a „Mindenes Gyüjtemény" cimü folyóiratot

1790. József rendeleteit visszaveszi: müvét megsemmisíti ; a koronát kiadja s meghal.

## II. Leopold 1790—1792.

1790. Leopold megkoronáztatik.

1790—91. Az országgyülésen a magyar alkotmány visszaállíttatik s a magyarhoni evangelikus egyház vallásszabadsága biztosíttatik.

1791. A törökkel megköttetett a belgrádi béke. Megindul Győrött Sándor István „Sokféle" cimü folyóirata.

1792. A király, a nemzet méltó bánatára, meghal. — A franciák hadat üzennek.

## I. Ferenc 1792—1835.

1792. Ferenc megkoronáztatik. — A király megkezdi az első francia háborut.

1792—96. A háboru változó szerencsével foly.

1794—95. Martinovics Ignác apát összeesküvése. — Főrészesei Hajnóczy, Laczkovics, Szentmarjay, Zsigray, Öz Pál és Szolárcsik) kivégeztetnek, a kisebbek fogságra hányatnak.

1796. Ferenc Pozsonyban országgyülést tart. József

Antal főherceg nádorrá választatik. A nemzet a királyt a had folytatására nagy áldozatokkal segíti.

1796—97. A második francia háboru. A magyarok közől parancsnokságot viselnek a hadseregnél: Lipthay Ferenc, Mészáros János és Ocskay bárók. — A magyar nemesség fölkel,

1797. Megköttetik a campo-formiói béke.

1798. A király uj francia háborura készül s a törvényhatóságot másfél millió mérő zab összeszerzésére szólitja fel.

1799—1800. A harmadik francia háboru. — A magyar felkelő sereget Ferenc Bécs védelme végett, ennek környékére szállítja.

1801. Megköttetik a lünnevillei béke. — A magyar fölkelő sereg hazabocsátfatik. — Vácon alakul a süketnémák intézete.

1802. A király Pozsonyban országgyülést tart. A nemzetre uj terhek rovatnak.

1803—1807. Révay Miklós, magyar nyelvtudós, a kir. egyetemen a magyar nyelv és irodalom tanára.

1804. Ferenc király leteszi a „német császári" cimet s „austriai császár" cimet vesz fel.

1805. A negyedik francia háboru. — A pozsonyi országgyülés uj áldozatokat tesz. A nemesi fölkelés ujra meghagyatik. — Az Auszterlic melletti szerencsétlen ütközet után, a pozsonyi béke véget vet a háborunak.

1806. Ferenc lemond a német birodalmi császárság ciméről.

1807. A pozsonyi országgyülés uj áldozatokat teszen. A magyar tengerpart kormányzójának a főrendek tábláján, Fiume és Buccari városok követeinek a karok és rendek tábláján ülés- és szavazatjog adatik. — A nemzeti muzeumnak alapköve letétetik.

1808 Maria Ludovica, Ferenc király harmadik neje megkoronáztatik. Az országgyülés nemesi felkelést s 20,000 ujoncot ajánl. — A Ludovicea (katonai nevelde) felállittatott.

1809. Az ötödik francia háboru. A nemesség fegyverre kap. Napoleon Bécset elfoglalja s a magyarokat királyuk ellen lázadásra hivja fel. — Ferenc Magyarhonba

menekül. — Győr mellett Beauharnais Jenő francia tábornok megveri a magyar felkelő sereget — A bécsi béke véget vet a háborunak.

1810. Mária Luiza a király leánya, Napoleon császár nejévé lesz.

1811. A bankjegy értéke egy ötödére szállittatott le. — Pozsony vára, melyben a korona őriztetett, leég.

1811—12. Az országgyülésen a rendek a bankjegyleszállítás (devalvatio) miatt zugolódnak, de mindazáltal uj áldozatokat ajánlanak meg. — Ettől fogva egészen 1825-ig nem tartatott országgyülés. — Napoleon oroszhoni hadjárata szerencsétlenül üt ki.

1813. A hatodik francia háboruhoz Magyarország könnyü lovasokkal és segedelemmel, pénzzel járul.

1814. Napoleon legyőzésével helyre áll a béke.

1814—25. A király rendeletek által kormányozza az országot. A nemzet szabadságai gyakran megsértetnek. A só és adó, országgyülésen kivül emeltetik A megyék országgyülésért folyamodnak.

1825—27. Pozsonyban híres országgyülés. — Karolina Águsta, Ferenc király negyedik neje megkoronáztatik. — Gr. Széchenyi István, a magyar akadémia alapját megveti.

1828—29. Gróf Széchenyi István igazgatása s buzditása következtében kaszinó, lóverseny, gazdasági egylet alakittatott s az egyesületi szellem meghonosult az országban. — A magyar irodalom virágzásnak indult. E kor jelesebb irói: Kazinczy Ferenc, Révay, Berzsenyi Dániel, Virág Benedek, Csokonay, Dugonics, Kiss János, Dajka, Kisfaludy Sándor és Károly, Szemere Pál, Kölcsey Ferenc.

1830. Pozsonyban országgyülés. — Ferdinánd főherceg megkoronáztatik. A magyar akadémia rendszabályai megerősittettek.

1831. Az epemirigy s ennek következtében itt-ott hamar elfojtott pórlázadás dühöng.

1832—36. Pozsonyban országgyülés. Deák Ferenc a szabadelvü párt vezére lesz. Az országgyülés a reformok terére lép urbéri; törvények hozatnak.

1835. Még az országgyülés befejezése előtt Ferenc király meghal.

## V. Ferdinánd 1835—1848.

1835. V. Ferdinánd átveszi a kormányt. — Metternich herceg minisztere a magyar alkotmány ellen küzdni kezd.

1835. Az országgyülés bezáratik. Ennek törvényei már magyar nyelven irattak. — Kraszna, K. Szolnok, Zarándmegyék és Kővárvidéke Magyarországhoz csatoltatott. A nemzeti muzeum számára 500 ezer, a Jankowich Miklós gyüjteményére 125 ezer forint ajánltatott. Kosuth Lajos föllépése az irodalom terén.

1837. Pesten megnyitják a magyar szinházat.

1838. Az árviz Pesten 2000 házat romba döjt

1839—40. Pozsonyban országgyülés. A jobbágyok örökváltsága kimondatik. Váltótörvény alkottatik. A pesti nemzeti szinház megalapítására 450,000 forint ajánltatik.

1840—43. A megyéknél a nem nemesek megyei hivatalra alkalmaztatnak. — Kossuth engedélyt nyer a „Pesti Hirlap“ kiadására. — A szláv nemzetiségek küzdtérre lépnek a magyar ellen

1843—44. Országgyülés Pozsonyban. — A vegyes házasság ügye katholikus- és protestánsok között rendeztetett. A magyar nyelv diplomatikai méltóságra emeltetett. A nem nemes osztály birtok- és hivatalképességgel ruháztatott fel.

1845—47. Az ország anyagi érdekeinek emelésére Pesten ipartanodák állíttattak. A Tiszaszabályzó társulat s védegylet megalakul. Kisdedovodák, takarékpénztárak, dolgozó házak alapittatnak — Az irodalom virágzásnak indul. Kitünőbb irók és költők: Katona, Vorösmarty Mihály, Czuczor Gergely, Garay János, Petőfi, Arany, Tompa, Székács, Szigligeti, Czakó, Jókay, Józsika, Eötvös b., Jászay, Bajza, Fáy András stb.

1847. József nádor meghal. — A pest-váci és pestszolnoki vasut megnyittatik. — Pozsonyban V. Ferdinánd magyar nyelven nyitja meg az országgyülést. István főherceg nádorrá választatik.

1848. Az országgyülés berekesztetik. Az első felelős magyar miniszterium megalakul. A jobbágyság felszaba-

díttatik. Erdély Magyarországgal egyesíttetik.— A forradalom kitör. V. Ferdinánd leköszön.

## I. Ferenc József.

1849—60. A magyar alkotmány fölfüggesztetik.

1860. Az októberi diploma az alkotmány visszanyerésére kilátást nyujt.

1861. A pesti országgyülés. Báró Vay Miklós kancellár.

1862. A provisorium.— Gróf Forgách Antal kancellár.

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

dinatik. Erdély Magyarországgal egyesítetik. — A fontabbak Nádor. V. Ferdinánd lemondása.

## I. Ferencz József.

1849—60. A magyar alkotmány felfüggesztetik.
1860. Az októberi diploma az alkotmány visszanyerésére kilátást nyujt.
1861. A pesti országgyülés. — Bánó Vay Miklós kanczellár.
1862. A provisorium. — Gróf Forgách Antal kanczellár.